

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Uroš Štanc

Spletno nadlegovanje na družbenih omrežjih: Moč besed

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Uroš Štanc

Mentor: doc. dr. Dejan Jontes

Spletno nadlegovanje na družbenih omrežjih: Moč besed

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Spletno nadlegovanje na družbenih omrežjih: Moč besed

Diplomsko delo se osredotoča na pregled spletnih družbenih omrežij, aktivnosti uporabnikov, teoretično opredelitev spletnega nadlegovanja in taktike odziva na ta rastoči družbeni pojav. Slovenska raziskava Socialna omrežja 2011 (Vehovar in drugi 2011, 4) ugotavlja, da ima 60 odstotkov vprašanih oblikovan profil na vsaj enem od številnih družbenih omrežij. Med temi prevladujejo mlajši, stari med 16 in 25 let. Ob tem raziskava Moč besed (Jontes in drugi 2014, 5), ugotavlja da je žaljivo sporočilo enkrat ali večkrat prejelo 59 odstotkov vprašanih, žaljiv komentar na svojem profilu je prejelo 47 odstotkov vprašanih, žaljivo elektronsko pošto 39 odstotkov vprašanih, žaljivo fotografijo ali video o sebi 16 odstotkov vprašanih, izkušnje z lažnim profilom pa ima 10 odstotkov vprašanih. Ob tako velikem številu uporabnikov in različnih namenih in načinih rabe družbenih omrežij lahko pride do spletnega nadlegovanja na družbenih omrežjih. Ta ima lahko negativne posledice za razvoj medvrstniške komunikacije ter zdrav racionalni in čustveni razvoj uporabnikov. Empirični del naloge s statistično analizo sekundarnih podatkov, zbranih v raziskavi Moč besed, odgovarja na raziskovalna vprašanja: (1) Kako na pogostost uporabe spletnih družbenih omrežij vpliva percepcija nevarnosti spletnega nadlegovanja; (2) Ali obstaja med gimnazijci in dijaki srednjih šol različna percepcija nevarnosti spletnega nadlegovanja pri uporabi družbenih omrežij; (3) Ali se percepcija spletnega nadlegovanja razlikuje po spolu; (4) Kakšne so najpogostejše taktike odziva na spletno nadlegovanje v različnih skupinah respondentov.

Ključne besede: spletno nadlegovanje, spletna družbena omrežja, mladostniki.

Cyber bullying on social media: Survey Moč besed

This diploma offers an overview of social network sites, users' activities, cyber bullying definitions and possible response tactics. Slovenian study Spletna socialna omrežja 2011 (Vehovar et al. 2011) finds that 60 percent of respondents have an at least one active profile on social media. The prevailing users are 16 to 25 years of age. Study Moč besed (Jontes et al. 2014, 5) finds that 59 percent of respondents received offensive message once or multiple times, 47 percent of respondents received an offensive comment on their social media profile, 39 percent of respondents received an offensive email, 16 percent of respondents received an offensive video or picture about themselves and 10 percent of respondents have experience with fake social media profile. With such a great number of users and a diverse usage of social media network sites there is a possibility for cyberbullying to occur which may have a negative impact on rational and emotional development of youth users. The empirical part of the diploma focuses on answering a set of research questions by offering a combination of a statistical analysis of data collected in a survey Moč besed and comparing the findings with relevant literature. The research questions are: (1) How does the perception of cyberbullying affect the usage of social media; (2) Is there a difference between students who attend gymnasium and professional schools in the perception of cyberbullying; (3) Is cyberbullying gender biased; (4) What are the most common response tactics to cyberbullying.

Key words: cyber bullying, social network sites, youth.

Kazalo

1	Uvod.....	4
2	Spletna družbena omrežja	6
2.1	Uporabniki spletnih družbenih omrežij	11
2.2	Tehnologija kot gibalno razvoja	12
2.3	Pravica do zasebnosti.....	14
3	Spletno nadlegovanje na družbenih omrežjih	15
3.2	Pojavne oblike spletnega nadlegovanja na družbenih omrežjih	21
3.3	Percepcija razširjenosti spletnega nadlegovanja.....	25
3.4	Posledice spletnega nadlegovanja	27
3.5	Tarče spletnega nadlegovanja, nadlegovalci in opazovalci.....	29
3.6	Taktike odziva na spletno nadlegovanje.....	30
4	Empirični del.....	33
4.2	Metodologija.....	33
4.3	Raziskovalna vprašanja	34
5	Ugotovitve in sklep	45
6	Literatura.....	47

1 Uvod

Raziskava Eurostat (2014) kaže, da ima v osemindvajseterici držav Evropske Unije 81 odstotkov vseh gospodinjstev dostop do interneta. Pri tem je penetracija interneta v gospodinjstvih, kjer živijo otroci, še višja. Raziskava nadalje izkazuje, da mladi v Evropski Uniji od leta 2012 na dnevni ravni pogosteje dostopajo do interneta kot uporabljajo osebni računalnik. Ti podatki kažejo na izjemno število uporabnikov, od katerih jih 51 odstotkov že od leta 2014 do interneta dostopa preko mobilnih naprav.

Uporabniki na internetu najraje uporabljajo družbena omrežja. Kar 46 odstotkov jih družbena omrežja uporablja redno. V Sloveniji do interneta dnevno dostopa več kot 60 odstotkov uporabnikov, starih med 16 in 74 let, pri čemer je odstotek mlajših uporabnikov višji (Eurostat 2014).

60 odstotkov anketirancev v raziskavi Spletna socialna omrežja ima oblikovan profil na vsaj enem družbenem omrežju. Med temi prevladujejo mlajši, predvsem stari med 16 in 25 let (75 odstotkov), ženske (63 odstotkov žensk v primerjavi s 57-imi odstotki moških), prebivalci iz naselij, ki imajo več kot 2.000 prebivalcev, in srednje izobraženi (72 odstotkov). Glede na status anketiranca izrazito izstopajo šolajoči (otroci, učenci, dijaki in študenti); dobre tri četrtine slednjih je poročalo o uporabi vsaj enega spletnega družbenega omrežja. Najredkeje, verjetno v povezavi s statusom, spletna družbena omrežja uporabljajo kmetovalci, družinski člani, ki skrbijo za druge, ter nezmožni za delo zaradi bolezni, invalidnosti, starosti. (Vehovar in drugi 2011, 4)

V Sloveniji je v zadnjih treh mesecih internet uporabljalo 74 odstotkov anketiranih, starih med 10 in 75 let. V Sloveniji je uporaba spletnih družbenih omrežij bolj generacijsko in spolno pogojena kot v ZDA, pri čemer je v Sloveniji bistveno večji delež uporabnikov spletnih družbenih omrežij med mlajšimi respondenti in ženskami. Hkrati v Sloveniji ni zaznati razlik glede na izobrazbo, kar je značilno za ZDA, kjer je med uporabniki spletnih socialnih omrežij višji delež oseb z višjo izobrazbo. (Vehovar in drugi (2010, 2–3)

Zaradi edinstvene hitrosti razvoja internetnih tehnologij je nemogoče govoriti o enotni in celoviti tipologiji servisov, aplikacij in platform, ki omogočajo povezovanje v spletne skupnosti. Če se omejimo zgolj na najbolj razširjene, velja omeniti bloge, spletne forume, internetne klepetalnice (Google Talk, WhatsApp in druge), multiplayer igre (Travian, WoW in druge), spletna družbena omrežja (Facebook, Google+, Snapchat, LinkedIn in druge), virtualne svetove (SecondLife in druge), wikije (Wikipedia, WikiLeaks in druge), multimedijske skupnosti (YouTube, Flickr, Zoomr, Photobucket in druge), družbene novice (Slashdot, Digg, Reddit, Mixx, LiveJournal in druge), mikrobloge (Twitter in druge), integrirane omrežne servise (Google Wave, Google Buzz in druge) in druge. (Vehovar in drugi 2010, 14)

Izjemno veliko število uporabnikov, heterogena družbena okolja, različne prakse uporabe tehnologije, (navidezna) enakost uporabnikov in praktično deregulirano področje komunikacije poleg odprte izmenjave znanj, informacij, idej in pogledov (lahko) prinašajo tudi nerazumevanje, nestrinjanje ali celo zlorabe in zlonamerne aktivnosti. To se lahko manifestira v ustvarjanju in deljenju vsebin, izmenjavi informacij, komentarjih, spodbudah, ocenah, kritikah, sklenjenih vezeh prijateljstva, žal pa tudi v nerazumevanjih, nestrinjanjih, nasprotovanjih, prevarah, osamitvah, razžalitvah in drugih oblikah spletnega nadlegovanja.

Cilj diplomskega dela je predstaviti pojav spletnega nadlegovanja, njegove pojavne oblike ter različne taktike odzivov na ta družbeni pojav. Delo skozi raziskovalna vprašanja raziskuje: (1) Kako na pogostost uporabe spletnih družbenih omrežij vpliva percepcija nevarnosti spletnega nadlegovanja; (2) Ali obstaja med gimnazijci in dijaki srednjih šol različna percepcija nevarnosti spletnega nadlegovanja pri uporabi družbenih omrežij; (3) Ali se percepcija spletnega nadlegovanja razlikuje po spolu; (4) Kakšne so najpogostejše taktike odziva na spletno nadlegovanje v različnih skupinah respondentov.

Diplomsko delo sestavljata dva sklopa: teoretski in empirični del. V teoretskem delu bodo obravnavana spletna družbena omrežja, pravica do zasebnosti, pojavne oblike in percepcija spletnega nadlegovanja, deležniki v tem družbenem pojavu, posledice in taktike odziva. V empiričnem delu diplomsko delo s pomočjo raziskovalnih vprašanj ter empiričnega

preučevanja odgovarja na raziskovalna vprašanja in v sklepnem delu povezuje teoretični okvir z ugotovitvami raziskovalnih vprašanj.

2 Spletna družbena omrežja

V slovenskem prostoru se pojavljajo različni prevodi angleške besedne zveze *social network sites*. Med njimi velja omeniti predvsem tri, ki se najpogosteje pojavljajo v strokovnih člankih in medijih: spletna družbena omrežja, spletna socialna omrežja in spletni servisi za grajenje socialnih omrežij (Vehovar in drugi 2010, 13). Naloga bo za enotno označevanje pojma uporabljala termin spletna družbena omrežja.

Spletna družbena omrežja so prostor za družbeno interakcijo med uporabniki in so prostor, ki omogoča grajenje medvrstniških odnosov. Način uporabe spletnih družbenih omrežij ima izjemen vpliv na njihovo socializacijo, integracijo v družbo ter njihov čustveni razvoj (Ellison 2007, 212).

Schwarz (2011, 72) ugotavlja, da se komunikacija mladostnikov z osebne komunikacije in mobilnih telefonov seli h komuniciranju preko elektronskih sporočil, spletna družbena omrežja pa v tem pogledu omogočajo nov način komuniciranja ter rast in razvoj spletnih skupnosti.

Večina raziskav spletnih družbenih omrežij raziskuje, kako se posamezniki v novem okolju predstavljajo, kako sklepajo prijateljstva preko družbenih omrežij in kakšen vpliv ima pri tem skrb za zasebnost (Schwarz 2011, 73).

Komunikacija preko računalnika in deljenje informacij preko družbenih omrežij sta postala izjemno pomemben del vsakdana. Mnogi posamezniki zato elektronsko komunikacijo razumejo kot "ključno orodje družabnega življenja" (Kowalski in drugi 2008, 110).

Mnogi kot prvo dejanje razvoja spletnih družbenih omrežij navajajo leto 2000, ko je število uporabnikov interneta preseglo 100 milijonov (Mayfield 2008). Uporabniki so splet začeli uporabljati za različne oblike komunikacije, za sodelovanje in raziskovanje.

Razširjenost spletnih skupnosti je najlažje opisati z naraščanjem števila internetnih uporabnikov, ki te storitve uporabljajo. Na razmah spletnih skupnosti je mogoče gledati tudi s tehnološkega, ekonomskega, komunikološkega, sociološkega in vsebinskega vidika (Vehovar in drugi 2010, 16). Nove storitve, aplikacije, multimedijske vsebine omogočajo povezovanje in nove načine interakcije med uporabniki. Sem sodijo glasba, umetnost, igra, klepet, zmenkarije, izobraževanje, trg dela in drugo. S tem se ustvarjajo tudi novi odnosi in razmerja med uporabniki.

Whittaker in drugi v Vehovar in drugi (2010, 16) kot ključne elemente spletne skupnosti izpostavljajo pet dejavnikov.

Za spletno skupnost je značilno, da: (1) imajo člani skupne cilje, interese, želje ali aktivnosti, ki predstavljajo primarni razlog za njihovo pripadnost; (2) so člani vključeni v nenehno in aktivno participacijo, ki se pogosto izrazi v vzpostavitvi močnih emocionalnih vezi ter skupnih aktivnosti udeležencev; (3) imajo člani dostop do skupnih resursov, pri čemer upravljavske politike določajo pravila in načine dostopa do teh resursov; (4) je med člani vzajemna izmenjava informacijske opore in storitev visoko cenjena; (5) med člani obstaja skupen/enoten kontekst družbenih konvencij, jezika in drugih družbenih protokolov.

Mayfield (2008) ugotavlja, da so spletna družbena omrežja spletne strani, za katere so značilni participacija, dialog in medsebojna povezanost. Njihova narava spodbuja povratne informacije ter omogoča povezljivost preko hiperpovezav do drugih spletnih strani, virov, oseb ter oblikovanje skupnosti. Narava medija omogoča hitro formiranje in razpust skupnosti. Z razvojem tehnologije in načinom dostopa do interneta uporabnikom omogočajo razvoj odnosov z obstoječimi prijatelji in skupnostmi, lahko pa so tudi platforma za nove povezave na podlagi skupnih interesov, pogledov ali aktivnosti.

Po Boydovi in Ellisonovi (v Vehovar 2011, 15) so spletna družbena omrežja aplikacije, ki omogočajo posameznikom: (1) izgradnjo javnih ali delno javnih osebnih profilov znotraj omejenega sistema; (2) oblikovanje seznama uporabnikov, s katerimi so povezani; (3) vpogled in brskanje po seznamu članov njihovih omrežij oz. omrežij drugih uporabnikov.

Spletna družbena omrežja so celota vozlišč ali akterjev (oseb ali organizacij), povezanih z družbenimi odnosi ali specifičnimi vezmi. Vez oziroma povezava med dvema akterjema ima določeno moč in vsebino, ki lahko vključuje informacije, nasvete, skupne interese ter določeno stopnjo zaupanja. Spletna družbena omrežja so družbena struktura, ki jo povezuje vsaj eden izmed specifičnih tipov medsebojne povezanosti, kot so na primer vrednote, ideje, prijateljstvo. Pri tem je vrednost omrežja določena s potencialno uporabnostjo za posameznega člana. Višja kot je uporabna vrednost za posameznika, višja je vrednost omrežja. Lenarčič (2014, 287)

Spletna družbena omrežja podobno razume tudi Vehovar (2007, 193), ki spletno družbeno omrežje razume kot množico akterjev, ki jih povezujejo družbeni odnosi (prijateljstvo, sorodstvo, izmenjava informacij, nudenje opore, izkazovanje naklonjenosti).

Precova (v Vehovar in drugi 2010, 17) je ponudila svoj pogled.

Spletne skupnosti je potrebno razumeti in analizirati kot družbeno-tehnične sisteme, sestavljene iz: (1) ljudi, ki vstopajo v družbene interakcije z namenom uresničevanja osebnih in skupnih ciljev, pri čemer zavzemajo različne družbene vloge (na primer pasivnih uporabnikov, moderatorjev, administratorjev); (2) skupnih ciljev, ki vključujejo skupne interese, potrebe, informacijske izmenjave ali storitve in predstavljajo osnovo povezovanja njihovih članov; (3) upravljaljskih politik, ki usmerjajo interakcije med člani skupnosti; (4) računalniških sistemov, ki predstavljajo podporno tehnologijo in posredujejo družbene interakcije ter s tem olajšajo občutek povezanosti med člani spletnih skupnosti. Po njenem mnenju lahko razumemo zgodovino vsake posamezne skupnosti kot tudi spletne skupnosti na ravni družbenega fenomena prav s pomočjo analize povezav med navedenimi dejavniki.

Različni avtorji družbena omrežja vidijo kot vezivo, tehnološko platformo, ki omogoča geografsko in časovno neomejeno povezanost, deljenje informacij ter širjenje idej. Bolj naprednim uporabnikom pa spletna družbena omrežja omogočajo tudi (organizirano) izkazovanje strinjanja, podpore na eni strani ter izražanje negodovanja, nestrinjanja ali celo nasprotovanja, žaljenja, nadlegovanja, zlorabe, izločitve in drugih oblik spletnega

nadlegovanja na drugi strani. Pri tem pa se kot edina varovalka za varnost, udobje in dobro počutje uporabnikov družbenih omrežij kažejo etična in moralna drža uporabnikov, njihova medijska vzgoja ter dosedanje osebne izkušnje.

Z uporabniškega vidika spletna družbena omrežja omogočajo: (1) registracijo javnega ali tajnega uporabniškega profila; (2) povezavo z drugimi uporabniki, s katerimi delijo skupne interese, poglede ali aktivnosti; (3) seznam povezav in priljubljenih strani; (4) vzdrževanje stikov, spoznavanje novih ljudi ter izmenjavo mnenj (Boyd 2008, 6).

Uporabniki na svojem profilu objavljajo osebne statuse, intimne občutke, novice, fotografije ter video vsebine, delijo objave drugih uporabnikov in imajo možnost interakcije z drugimi uporabniki. Pri grajenju osebnega profila mnogi uporabniki postajajo vse bolj pozorni na informacije, ki jih razkrivajo (Krasnova in drugi 2009, 39–63). Številne strokovne raziskave, pobude in peticije (na primer slovenska raziskava Moč besed, spletna stran Safe.si, peticija Facebook, Stop invading my privacy ali Facebook Privacy Awareness Syndicate) so namenjene ozaveščanju o potencialnih nevarnostih, ki jih prinaša nepremišljeno ravnanje na spletnih družbenih omrežjih – tako za avtorje objav kot za tarče spletnega nadlegovanja.

Bass (2016, 21) v raziskavi Living life opisuje najbolj pogoste aktivnosti mladostnikov na svetovnem spletu: (1) dopisovanje (87 odstotkov vprašanih); (2) uporaba spletnih družbenih omrežij (83 odstotkov vprašanih); (3) uporaba elektronske pošte (77 odstotkov vprašanih); (4) video klepet (59 odstotkov vprašanih); (5) klepet v online video igrah; (6) pisanje bloga (28 odstotkov vprašanih), uporaba Twitterja (27 odstotkov vprašanih).

Uporabniki osebne podatke objavljajo zato, da jih prijatelji in drugi stiki lažje najdejo na družbenih omrežjih. Ob tem je 30 odstotkov vprašanih na družbenih omrežjih že objavilo fotografije sebe ali koga drugega ob pitju alkohola ali kajenju. 40 odstotkov deklet, starih od 10 do 15 let, navaja, da je že objavilo fotografijo sebe ali koga drugega v provokativni pozi. Slabi dve tretjini vprašanih otrok trdi, da jim starši niso postavili nobenih pravil. Pri odgovorih staršev se kaže, da se postavljanje pravil pojavlja bolj pogosto, kot je bilo to razvidno iz odgovorov otrok; najpogosteje so to pravila glede izdajanja osebnih informacij, omejitve pri spoznavanju novih ljudi na

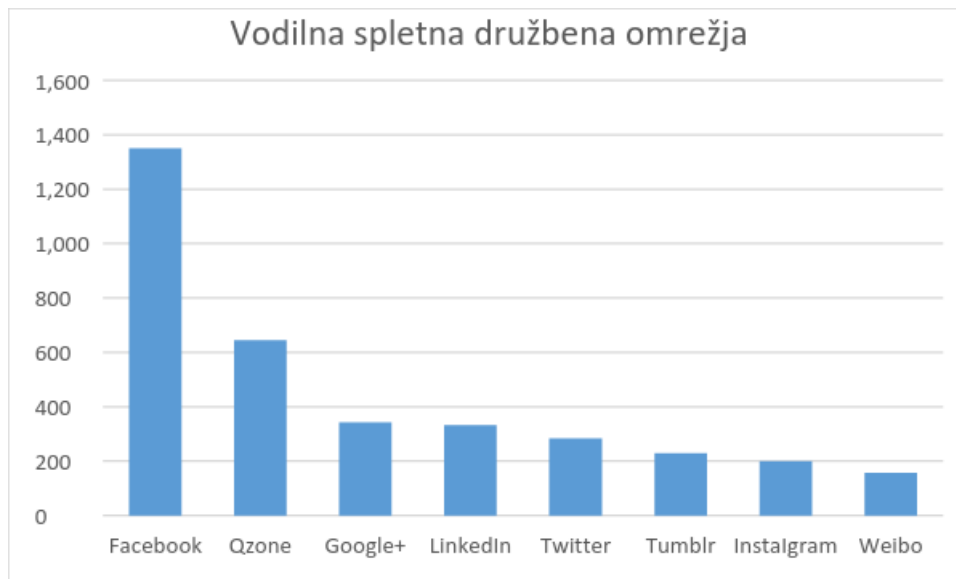
spletu, pravila glede srečanja v živo s tistimi, ki so jih spoznali na spletu. Vehovar in drugi (2011, 16)

Vehovar in drugi (2011, 18) še ugotavljajo, da zlasti mladostniki, ki so hkrati tudi največja skupina uporabnikov, ne sledijo varnim praksam rabe družbenih omrežij. Vsled temu so tako na lokalni kot na globalni ravni številne organizacije in pobude prepoznale pomen informiranja in izobraževanja uporabnikov. Točne, kakovostne in pravočasno posredovane informacije lahko pomenijo razliko med sklenjenimi vezmi prijateljstva ter izgubljenimi priložnostmi in žrtvami spletnega nadlegovanja.

Z razvojem informacijsko komunikacijske tehnologije se povečuje potencial za komunikacijo med prostorsko oddaljenimi posamezniki in skupinami, kar vpliva na globino, kakovost in frekvenco interakcij. S tem se tudi spreminja globina odnosa in število interakcij. Uporabniki med neposrednimi odnosi težje zakrivajo elemente neverbalne komunikacije, medtem ko je to pri komuniciranju preko spletnih družbenih omrežij precej enostavneje. Poleg tega so lahko informacije objavljene v dobri veri, na primer stopnja izobrazbe ali osebni interesi, izrabljene ali služijo za ciljno oglaševanje, kar ni vedno v skladu z vedenjem in pričakovanji uporabnika.

Na svetu je več kot 1.000 spletnih družbenih omrežij, vendar jih je manj kot deset z globalnim dosegom in vsakodnevnimi uporabniki. Vodilna spletna družbena omrežja po svetu so: Facebook, Qzone, Google+, Twitter, Instagram, Weibo.

Tabela 2.1: Vodilna spletna družbena omrežja, število uporabnikov v 1.000.

Vir: Statista (2014).

2.1 Uporabniki spletnih družbenih omrežij

Po približno desetletju uporabe spletnih družbenih omrežij strokovne raziskave še ne ponujajo celovitih informacij o načinih uporabe spletnih družbenih omrežij in njihovih uporabnikih. Med glavnimi razlogi je (pogosto načrtna) odsotnost uradne komunikacije lastnikov spletnih družbenih omrežij o številu uporabnikov, njihovih aktivnostih, poleg tega pa se geografsko in časovno razlikujejo tudi aktivnosti uporabnikov (Weller 2016, 257).

Pri opazovanju pojavov na družbenih omrežjih je smiselno preveriti tudi trende načina dostopa na internet. Na globalni ravni se je v letu 2015, v primerjavi z letom poprej, število uporabnikov povečalo za 7,6 odstotka, ob tem se je število uporabnikov družbenih omrežij povečalo za 8,7 odstotka, dostop do interneta preko mobilnih naprav pa se je povečal kar za 23,3 odstotka. Vsi podatki veljajo kot primerjava s preteklim letom (Weller 2016, 259). Prav zadnji podatek, dostop do interneta preko mobilnih naprav, precej spreminja razumevanje družbenih omrežij, medijsko potrošnjo in vzorce uporabe.

Oblikovanje virtualne identitete je pogosto predstavljeno kot tehnološko pogojena nujnost: anonimnost, neprepoznavnost nekaterih zunanjih karakteristik posameznika (barva kože, spol, telesna konstitucija) in možnost "potvarjanja" povsem specifičnih osebnostnih (ime, starost) ali karakternih lastnosti (nekomunikativnost, sramežljivost) so v teh okvirih prikazane kot pozitivne okoliščine, ki omogočajo spreminjanje obstoječe in ustvarjanje nove samopodobe. (Oblak 2000, 1062).

Raziskava Digital Agenda Scoreboard (2012) izkazuje, da 86 odstotkov mladih med 16. in 24. letom starosti redno dostopa do družbenih omrežij. In čeprav se stopnja rednega dostopa do družbenih omrežij pri uporabnikih med 25. in 34. letom starosti spusti na 69 odstotkov, gre še vedno za izjemno velik bazen uporabnikov. Raziskava nadalje ugotavlja, da prva skupina uporabnikov bistveno pogosteje objavlja lastne vsebine, pri čemer prevladujejo fotografije, trenutne aktivnosti in preference. Objava lastnih vsebin sama po sebi seveda ni škodljiva, vendar ob odsotnosti pravočasno posredovanih zadostnih informacij o varni rabi družbenih omrežij ter nerazvitem zavedanju o nevarnostih lahko to postane.

Pri tem je zanimiva ugotovitev, da se slovenski mladostniki dokaj dobro zavedajo morebitne ogroženosti in nadlegovanj na družbenih omrežjih, hkrati pa se ne počutijo pretirano ogroženi. Zavedajo se, da uporaba družbenih omrežij ni škodljiva, saj sami določajo, kateri stik odobrijo kot »prijatelja« in katerega ne (Vehovar v Čuk 2012, 14).

2.2 Tehnologija kot gibalno razvoja

Leto 2015 je zaznamovala izjemna porast dostopa do družbenih omrežij preko mobilnih naprav, hkrati pa je dostop preko brezžičnih omrežij postal še hitrejši in precej bolj razširjen. Svet ima približno 7,2 milijarde prebivalcev, od tega jih kar 3 milijarde do interneta dostopa redno, 3,65 milijard do interneta dostopa preko mobilnih naprav, 2,1 milijarde je prisotnih na družbenih omrežjih, od tega je 1,7 milijarde aktivnih uporabnikov (Eurostat 2016).

Pri opazovanju medvrstniške komunikacije je potrebno upoštevati izjemno pomemben dejavnik - tehnologijo. Ta uporabnikom ponuja vedno bolj mobilen, priročen dostop, pri čemer se z napredkom širijo možnosti za dostop do interneta, hkrati pa se tudi nižajo stroški

uporabe. S tem se ustvarja ugodno okolje, kjer v razvitem svetu beležijo praktično popolno penetracijo interneta. Tehnološki napredek in predvsem mobilni dostop do interneta prinašata nove prakse uporabe in novo družbeno razumevanje medija.

Uporabniki imajo na izjemno zmogljivih mobilnih napravah številne možnosti za ustvarjanje in komunikacijo. Patchin in Hinduja (2010, 616) ugotavljata, da večina uporabnikov tehnologijo uporablja odgovorno, vseeno pa so med njimi tudi takšni, ki se vedejo brezbržno in neprimerno, saj s svojimi dejanji škodujejo, ponižujejo, napadajo ali kako drugače uporabnike spravljajo v zadrego.

Generacija Z, mladostniki, rojeni med leti 1993 in 2005, so t. i. *digital natives*. To pomeni, da življenja pred internetom niso izkusili. Doslej še nobena generacija ni živel v dobi, kjer je tehnologija tako široko dostopna (Turner 2015, 104). S tehnološkim napredkom kot so tablični računalniki in pametni telefoni, ki združujejo telefon, medijski predvajalnik, kamero ter dostop do interneta, družbenih omrežij in pametne televizije, je generacija Z postala navajena interakcije in komunikacije brez geografskih in časovnih omejitev.

Raziskava Kaiser Family Foundation (2010) ugotavlja, da so predstavniki generacije Z najbolj izpostavljeni medijem. Več časa namenijo le še spanju (Turner 2015, 106). Leta 2009 je bila izpostavljenost medijskim vsebinam za kar 67 minut višja kot leta 2004. Tako velika potrošnja medijskih vsebin je povezana z razvojem tehnologije, mobilnega dostopa do interneta in nižanjem cen dostopa. Uporaba pametnih telefonov ni več v domeni otrok premožnejših staršev, temveč se število uporabnikov svetovnega spleta eksponentno viša, ne glede na obče premoženjsko stanje.

Palley v Turner (2015, 107–108) ugotavlja, da bi se predstavniki generacije Z, stari med 13 in 17 let, bolj prizadeto odzvali na omejitev dostopa do interneta kot na ukinitve žepnine. Prav tako je obisk kina, športnega dogodka ali restavracije manj zaželen kot uporaba pametnega telefona. 60 odstotkov respondentov kot začetek družabnega življenja navaja spletno okolje. 50 odstotkov respondentov se raje kot v živo pogovarja preko spleta, 70 odstotkov se jih s prijatelji raje kot v živo pogovarja preko spleta.

2.3 Pravica do zasebnosti

Pravica do zasebnosti je ustavno zagotovljena človekova pravica, ki mora biti zagotovljena vsakomur. O njej govori 35. člen Ustave Republike Slovenije: "Zagotovljena je nedotakljivost človekove telesne in duševne celovitosti, njegove zasebnosti ter osebnostnih pravic." Zasebnost se povezuje z anonimnostjo, neopaznostjo ali nepoznanostjo v javnem življenju. Gre torej za pravico do skritosti osebnega življenja (Lampe 2004).

Pravica do zasebnosti posameznika varuje tako pred posegi drugih posameznikov kakor tudi pred posegi države. V Sloveniji je pravica do zasebnosti ustavna kategorija, saj slovenska ustava v drugem poglavju zagotavlja varstvo različnih vidikov zasebnosti. Ustava v 35. členu določa nedotakljivost človekove zasebnosti in njegovih osebnostnih pravic, v 36. členu opredeli nedotakljivost stanovanja, v 37. členu varstvo pisem in drugih občil, kamor lahko štejemo tudi zvočne in digitalne komunikacije, v 38. členu pa je opredeljeno varstvo osebnih podatkov (Kovačič 2003, 79).

Pravica do zasebnosti obsega prostorsko, komunikacijsko ter informacijsko zasebnost. Diplomsko delo se usmerja na slednji dve kategoriji. Uporabniki spletnih družbenih omrežij si iz različnih razlogov ne želijo javnega razkritja osebnih podatkov, kot so na primer spolna usmerjenost, veroizpoved, politična opredeljenost, višina osebnega dohodka, zgodovina nakupov, zdravstveno stanje, povezave z interesnimi skupinami in podobno. Nezaželeno razkritje osebnih podatkov lahko posameznika postavlja v neprijeten položaj. V Sloveniji pravice, s katerimi se preprečujejo nezakoniti posegi v integriteto človekove osebnosti, ureja Zakon o varstvu osebnih podatkov.

Ustava Republike Slovenije v 37. členu zagotavlja tajnost pisem in drugih občil, pri čemer pa je občila treba pojmovati zelo široko. Med občila lahko štejemo telefonske komunikacije, elektronsko pošto, uporabo spletnih družbenih omrežij, SMS sporočila, saj oblika in vsebina sporazumevanja nista pomembni (Kovačič 2003, 80).

Varstvo informacijske zasebnosti je ustavna kategorija, sankcionirana je tudi v kazenskem zakoniku, ki v 154. členu prepoveduje zlorabo osebnih podatkov in sicer za vsakogar, ki v nasprotju z zakonom uporabi osebne podatke ter za vsakogar, ki vdre v računalniško vodeno

zbirko podatkov z namenom, da bi zase ali koga drugega pridobil kakšen osebni podatek.
(Kovačič 2003, 84)

3 Spletno nadlegovanje na družbenih omrežjih

Cyberbullying se v slovenski jezik prevaja kot spletno nadlegovanje, pri čemer si raziskovalci niso enotni glede pomena in definicije. Raziskovalci se osredotočajo na pet značilnosti, ki označujejo spletno nadlegovanje. Te so: namernost, neravnovesje moči, ponavljanje, anonimnost ter javno razkritje. Raziskovalci so pojavne oblike spletnega nadlegovanja združili v štiri tipe aktivnosti: verbalno – pisno, vizualno, izključevanje, lažno predstavljanje (Menesini in drugi 2012, 455).

Pet značilnosti spletnega nadlegovanja (Menesini in drugi 2012, 455):

Namernost

Kvalitativne raziskave kažejo, da tarče spletno nadlegovanje zaznavajo takrat, ko ima nadlegovalec namen škodovati nekemu drugemu.

Neravnovesje moči

Neravnovesje moči tarči spletnega nadlegovanja povzroča občutek nemoči in otežuje obrambo.

Ponavljjanje

V virtualnem okolju lahko zgolj eno dejanje vodi v neskončno število ponovitev viktimizacije.

Anonimnost

Potencialna anonimnost lahko poveča neprijetne občutke, ki jih občuti tarča spletnega nadlegovanja. Hkrati se s tem lahko povečuje občutek nemoči.

Javno razkritje

Mladostnike objava nezaželene fotografije prizadene bolj kot neprijetno zasebno sporočilo, saj fotografijo potencialno lahko vidi večji krog opazovalcev.

V praksi se pojavne oblike spletnega nadlegovanja lahko kombinirajo, kar tarči spletnega nadlegovanja lahko prinaša še dodatno nelagodje. Poleg tega je sprožitev ene oblike lahko sprožilec tudi za druge oblike spletnega nadlegovanja.

Greene (2000, 73) dodaja, da tarča spletnega nadlegovanja takšnega vedenja nadlegovalca z ničemer ni izzivala, spletno nadlegovanje pa se načeloma dogaja v podobnih oziroma povezanih družbenih skupinah.

Idejo, da tarča spletnega nadlegovanja ravnanja nadlegovalca z ničemer ni izzivala lahko tudi izpodbijamo, saj se v vlogi nadlegovalca lahko znajde tudi dosedanja žrtev, ki na spletno nadlegovanje odgovarja s podobnim ravnanjem, s čimer se strinja tudi Cunningham (2007, 6).

Spletno nadlegovanje je skozi prizmo agresije mogoče opredeliti kot dva pola: (1) proaktivno agresijo, kjer si nadlegovalec poskuša izboljšati izhodišče ali urediti nadzor nad svojo tarčo; (2) reaktivno agresivnost, ki se kaže v obliki jeze zaradi občutka frustracije (Cunningham 2007, 6).

Kljub temu, da številni avtorji spletno nadlegovanje razumejo kot podkategorijo klasičnega nadlegovanja, ki se manifestira preko informacijsko komunikacijske tehnologije, ga Dempsey in drugi (211, 377) razumejo kot popolnoma novo obliko agresije, z jasno definiranimi deležniki, motivi, osebnimi značilnostmi in vlogami. Prvotna paradigma (Hinduja in Patchin 2008, 131) razlaga, da se med nadlegovanjem in spletnim nadlegovanjem kaže močna povezanost. Pri tem naj bi imeli deležniki enako vlogo tako v procesu nadlegovanja kot spletnega nadlegovanja, ugotavljajo Dempsey in drugi (2011, 382). S temi ugotovitvami se ne strinjajo vsi raziskovalci, saj naj bi nekateri deležniki v procesih nadlegovanja in spletnega nadlegovanja igrali celo različne vloge. Tako je lahko tarča spletnega nadlegovanja tudi nadlegovalec v klasični obliki nadlegovanja (Mishna in drugi 2012, 64).

Spletno nadlegovanje se pojavlja v virtualnem svetu, kjer nadlegovalci svoje tarče nadlegujejo preko družbenih omrežij, klepetalnic, forumov, blogov, zasebnih sporočil, elektronske pošte (Menesini in drugi 2012, 459).

Spletno nadlegovanje se kot družbeni pojav odvija preko elektronskih komunikacijskih naprav. Kot negativna posledica se lahko pojavi ob nezadostni ali neustrezni informiranosti o delovanju spletnih družbenih omrežij, prenos dogajanja z žive okolice na spletna družbena omrežja ali kot pretirana raba informacijsko komunikacijske tehnologije (Walrave in Heirman 2012, 440).

V nekaterih pogledih je fizično nadlegovanje podobno spletnemu nadlegovanju, saj se v obeh primerih pojavlja vedenje, ki posredno ali neposredno prinaša grožnje, zavrnitev, izključitev ali izolacijo drugih (Carter 2013, 1296).

Raziskava Moč besed ugotavlja, da respondenti močnejše zaznavajo prisotnost spletnega kot fizičnega nasilja. Kljub relativno visoki zaznavi nasilja med vrstniki so osebne izkušnje mladih s spletnim nasiljem redkejšje. Žaljivo sporočilo ali komentar je na spletnem družbenem omrežju prejelo 22 odstotkov vprašanih, ob tem jih 53 odstotkov vprašanih te izkušnje nima. Izkušnjo z lažnim profilom o sebi ima 10 odstotkov vprašanih. 35 odstotkov sodelujočih ima vsaj enkratno izkušnjo z neresničnimi informacijami o sebi na družbenih omrežjih, večkratno takšno izkušnjo ima 15 odstotkov vprašanih (Jontes in drugi 2014, 6).

Kowalski in Limber (2007, 52) ugotavljata, da je potencialno število opazovalcev spletnega nadlegovanja praktično neomejeno, kar potencialno prinaša geografsko in časovno neomejeno škodo za tarčo spletnega nadlegovanja. Mishna in drugi (2010, 366) ob tem menijo, da se kar četrtina spletnega nadlegovanja zgodi ob aktivni prisotnosti opazovalcev. Pri tem med 40 in 50 odstotkov žrtev spletnega nadlegovanja pozna identiteto svojih nadlegovalcev (Kowalski in Limber 2007, 52–53). Če tarča identitete storilca ne pozna, se nemoč žrtve občutno poveča (Ybarra in Mitchell 2004, 321).

Mishna (2009, 1223) ugotavlja, da tarče identiteto napadalca pogosto spoznajo preko opazovalcev, pri tem pa včasih od začetka spletnega nadlegovanja do razkritja identitete lahko preteče dlje časa. Z razkritjem identitete napadalca se pojavi zanimiv pojav, ko spletno nadlegovanje ni zgolj razmerje med napadalcem in tarčo nadlegovanja, temveč v odnos vstopi tudi opazovalec. To je v nekaterih pogledih lahko tudi kontradiktorno, saj večina avtorjev spletno nadlegovanje opisuje kot anonimno dejanje. Ob tem se odpira tudi vloga opazovalca, ki lahko pomembno vpliva na nadaljnji potek dogodkov (Carter 2013, 1297).

V nasprotju s fizičnim nasiljem, spletno nadlegovanje na družbenih omrežjih ni omejeno na čas ali prostor. Glede na izjemno število uporabnikov in zelo enostaven ter razširjen dostop do družbenih omrežij to lahko pomeni, da pravzaprav pri nobenem uporabniku ni mogoče govoriti o popolni varnosti in zaščiti pred spletnim nadlegovanjem.

Nadlegovalec se lahko skriva za anonimnostjo. To je mogoče doseči z uporabo začasnega ali lažnega elektronskega naslova oz. z uporabo psevdonimov na družbenih omrežjih (Patchin in Hinduja 2010, 1820). Nadlegovalec lahko prevzame tudi identiteto tretje osebe, kar še dodatno zabriše njegovo pravo identiteto. Kljub uporabi anonimnosti mnoge tarče spletnega nadlegovanja poznajo ali vsaj mislijo, da poznajo identiteto napadalca (Patchin in Hinduja 2010, 151–153). Raziskovalci in svetovalci s tega področja lahko v tem prepoznajo dragocene uvide ter informacije, na podlagi katerih lahko začnejo razmišljati o oblikovanju informativno - izobraževalnih aktivnosti, ki bodo delovale v smeri reševanja problematike.

Spletno nadlegovanje se lahko dogaja s hitrostjo misli, tarča je lahko izpostavljena različnim pojavnim oblikam, tudi vpričo številnih drugih, kar še poveča neprijetno situacijo za tarčo spletnega nadlegovanja.

V primerjavi s fizičnim nadlegovanjem je spletno nadlegovanje lahko celo bolj neprijetno, škodljivo in nevarno, saj zna biti še bolj intenzivno ter celo težje ustavljivo. Poleg tega obstaja možnost povezanosti med obema oblikama. Kar se začne na družbenih omrežjih, se lahko preseli v živi svet oziroma v živem okolju povzroči neprijetnosti za tarče nadlegovanja. Seveda to lahko deluje tudi v obratni smeri. Tarče spletnega nadlegovanja lahko utrpijo probleme s samozavestjo, nižjim učnim uspehom, zatekanjem k uporabi prepovedanih drog, nezaupanjem v okolico ter agresivnim vedenjem. Raziskovalci in strokovne službe s tega

področja zato spodbujajo k identifikaciji spletnega nadlegovanja na družbenih omrežjih, beleženju teh nevarnih družbenih pojavov ter oblikovanju rešitev za celotni ekosistem (tarča, nadlegovalec, opazovalec) (Menesini 2012, 455 – 456).

Oblikovanje rešitev za učinkovito reševanje problematike spletnega nadlegovanja na družbenih omrežjih je povezano s pravočasnim, celovitim ter deležnikom prilagojenim posredovanjem informacij o pojavnih oblikah ter neprijetnostih in nevarnostih, ki jih prinaša ta pojav. Pri tem izjemno pomembno vlogo nosi tudi medijsko poročanje.

Raziskava Moč besed (Jontes in drugi 2014, 6) ugotavlja, da respondenti močneje zaznavajo prisotnost spletnega kot fizičnega nasilja, kar kaže na pomen resnosti pri obravnavi problematike. Podatki nadalje kažejo, da so te zaznave neodvisne od starosti, spola in razreda, tako da ne gre trditi, da bi starost zviševala ali zniževala zaznavo, kako pogosto je nasilje med vrstniki, prav tako ne gre za tipično ženske ali moške predstave, saj je cena v obeh spolih približno enaka.

Posebno pozornost gre torej nameniti medvrstniški komunikaciji, kjer na mladostnike vpliva tudi adolescenca. Med dijakinjami in dijaki se na novo vzpostavljajo družbena razmerja, fantje prevzemajo bolj moške vloge, dekleta bolj ženske. Ob tem se spreminja tudi diskurz, odpirajo se povsem nove teme, pri čemer si posamezniki in skupine aktivno gradijo in branijo svoje pozicije.

Tako kot mnoge stvari v družboslovju tudi spletno nadlegovanje nima zamejenih pojavnih oblik, frekvence, prostora in časa dogajanja ter deležnikov. Avtorji si med seboj niso enotni niti glede ločnice med neprimerno komunikacijo ter nadlegovanjem, zato je dobrodošla tudi zakonodajna ureditev, ki najbolj skrajno obliko spletnega nadlegovanja lahko razume kot sovražni govor in ga lahko tudi sankcionira.

Pri ohlapnih in ne univerzalno sprejetih definicijah se lahko pri preučevanju tega družbenega pojava pojavi problematika napačnega razumevanja ali prikaz izkrivljene slike, kar lahko posledično vodi v še večje nerazumevanje problematike in odsotnost razvoja učinkovitih rešitev. Vse pogostejša raba angleškega termina *cyber bullying* lahko vodi tudi v neustrezno rabo termina in prijavo spletnega nadlegovanja tudi v primerih, ko gre (lahko) zgolj za

duhovitejši medvrstniški nagovor. Pri tem je pomembna osnovna definicija, ki spletno nadlegovanje karakterizira kot dejanje, ki je agresivno, namerno, usmerjeno k škodovanju, se pojavlja skozi daljše časovno obdobje in v medosebnem razmerju (Vandebosch in Van Cleemput 2010, 1354–1356).

Odsotnost univerzalno sprejete definicije spletnega nadlegovanja predstavlja tudi problem pri opazovanju pojavnih oblik tega družbenega pojava in njegove frekvence pojavnosti. Pri tem je enako pomembno vprašanje metodologije, ki lahko vpliva na rezultate raziskave. Tako so izkušnje s spletnim nadlegovanjem zaznane v zelo širokem razponu, in sicer od 7 do 72 odstotkov vprašanih je potrdilo neprijetno izkušnjo oziroma neko obliko spletnega nadlegovanja (Sabella in drugi 2013, 2706).

Tako širok razpon percepcije spletnega nadlegovanja na družbenih omrežjih za raziskovanje seveda ni spodbuden in raziskovalce usmerja k oblikovanju univerzalne definicije pojava. S tem bi se v veliki meri izboljšal register, študije bi med seboj postale bolj primerljive, odprle bi se boljše možnosti longitudinalnih raziskav, predvsem pa bi se izboljšalo izhodišče za iskanje ustreznih pristopov in rešitev za ta družbeni pojav.

Ob opisanih nevarnostih spletnega nadlegovanja je potrebno razmisliti tudi o razmerju med spletnim in fizičnim nadlegovanjem. V obeh primerih je pozornost usmerjena k medvrstniškemu nadlegovanju. Poročilo ameriške organizacije National Center for Educational Statistic (2013) izkazuje, da je bilo kar 27,8 odstotka respondentov tarča fizičnega nadlegovanja, ob tem pa je spletno nadlegovanje v raziskavi prijavilo zgolj 9 odstotkov. Takšen razkorak lahko kaže na že uvodoma omenjeno problematiko odsotnosti univerzalne definicije spletnega nadlegovanja in merjenja tega nevarnega družbenega pojava. Vsekakor je pri obravnavi spletnega nadlegovanja v obzir potrebno vzeti tudi širši družbeni in osebni kontekst. Namreč elektronska komunikacija ne vsebuje elementov neverbalnega komuniciranja in morebitnih duhovitih podtonov.

Baruch (2005, 361) ponuja dragocen uvid v percepcijo spletnega nadlegovanja na družbenih omrežjih in spodbuja razmislek o tem, kdaj gre za stilsko zaznamovano komunikacijo in kdaj za morda kaj resnejšega. In prav razvitost tega dragocenega občutka zaznave je izjemno pomembna pri raziskovalcih in novinarjih, ki o tem poročajo in (morda) ustvarjajo družbeni

preplah, ki lahko tudi spodbuja nepotrebne ukrepe v smeri omejevanja rabe ali pretirane previdnosti pri rabi družbenih omrežij.

3.2 Pojavne oblike spletnega nadlegovanja na družbenih omrežjih

Z raziskovanjem spletnega nadlegovanja, njegovih pojavnih oblik, vzrokov in tehnik preprečevanja ter razvojem taktik odziva na ta družbeni pojav se ukvarjajo raziskovalci, strokovne službe in nevladne organizacije. V Sloveniji med vidnejše akterje sodijo: (1) projekt Center za varnejši internet, ki ga izvaja Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede; (2) Zavod Arnes; (3) Zveza prijateljev mladine Slovenije in Zavod MISSS (Mladinsko informativno svetovalno središče Slovenije); (4) Center za varnejši internet povezuje tri pogone, in sicer Safe.si, Tom telefon ter Spletno oko.

Raziskava Moč besed (Jontes in drugi 2014) ugotavlja, da so nezaželeni pojavi in odnosi v spletnih okoljih odraz vsakdanjih življenj in hkrati tudi širših družbenih struktur. Raziskava je ena redkih, ki se osredotočajo na starostno skupino od 15 do 25 let ter kombinira več metod: analizo medijske potrošnje, analizo medijskega poročanja, fokusne skupine ter spletno anketo, zato so ugotovitve raziskovalcev bistvene za celovito razumevanje problematike. Jontes in drugi (2014) ugotavljajo, da sta ključna elementa za varno rabo spletnih družbenih omrežij ozaveščanje o varni rabi ter opozarjanje na nevarnosti spletnega okolja. S tem se strinjajo tudi pri Safe.si, ki uporabnikom ponuja aktualne nasvete za varno rabo spletnih družbenih omrežij.

Spletno nadlegovanje ima lahko več pojavnih oblik. Te se lahko pojavljajo na različnih kanalih in z različno intenzivnostjo, v kombinacijah različnih oblik in celo v povezavi z nadlegovanjem v fizični obliki. Poleg tega lahko spletno nadlegovanje nad osebo izvaja posameznik ali skupina povezanih ali nepovezanih posameznikov. Pri tem je enako pomembna časovna komponenta. Spletno nadlegovanje se lahko pojavlja kot enkratni, epizodični dogodek ali skozi daljše časovno obdobje.

Narava spletnega nadlegovanja je takšna, da pri tem nastajajo sledi, ki so lahko trajnejše, dostopne praktično neomejenemu številu opazovalcev in (lahko) težje odstranljive od živega verbalnega napada (Vandebosch in Van Cleemput 2009, 1351).

V stroki se razhajajo mnenja, ali se spletno nadlegovanje lahko razume kot ponavljajoči dogodek (Patchin in Hinduja v Vandebosch in Van Cleemput 2009, 1353), ali je spletno nadlegovanje enkratni dogodek, kar pomeni, da se lahko zgodi le enkrat (Williams in Guerra 2007, 15).

Spletno nadlegovanje se razlikuje glede na obliko nadlegovanja, namen, časovni okvir, vedenje deležnikov, kdo vse je vključen v dejanje ter usmerjenost agresije.

Willard (v Beale in Hall 2007, 9) navaja 7 pojavnih oblik spletnega nadlegovanja.

- *Ognjevitost (angl. flaming)*: pošiljanje jeznih, nesramnih ali vulgarnih sporočil posamezniku ali skupini.
- *Nadlegovanje (angl. herasement)*: ponavljajoče pošiljanje žaljivih sporočil.
- *Očrnitev (angl. denigration)*: nadlegovalec ali skupina nadlegovalcev ustvari profil, kjer uporabljajo izmišljena imena oz. prevzamejo identiteto nekoga drugega. Svojo tarčo ponižujejo tako, da o njej širijo govorice in spodbujajo druge uporabnike, da jim sledijo ali da podajo pripombe na poslano gradivo, z namenom škodovanja.
- *Spletno zalezovanje (angl. cyberstalking)*: spletno nadlegovanje, ki vključuje grožnje ali je vsebinsko zastrašujoče.
- *Prevzem lažne identitete (angl. masquerading)*: nadlegovalec se pretvarja, da je nekdo drug in pošilja ali objavlja material, da bi tarči škodoval.
- *Razkritje ali prevara (angl. outing, trickery)*: nadlegovalec na spletu razkriva skrivnosti, zasebne informacije, ali objavlja slike drugega uporabnika z namenom

škodovanja. Nadlegovalec tarčo z namenom škodovanja pregovori, da izda skrivnost(i) ali osebne informacije z namenom, da jih po pridobitvi proti volji tarče javno objavi na spletu.

- *Izključitev (angl. exclusion):* nadlegovalci, člani določene skupine z namenom škodovanja tarčo izključijo iz skupine.

Rosenberg v Slane (2013, 11) kot pojavno obliko spletnega nadlegovanja opisuje tudi seksting (angl. sexting). Gre za pošiljanje spolno eksplicitnih besedil ali fotografij. Pojav, ki se je začel pojavljati v letu 2005, je ekstremni razmah doživel s prihodom družbenih omrežij v letu 2007.

Willard (v Žakelj 2013, 133) definira devet pojavnih oblik spletnega nadlegovanja:

- *Flaming, za katerega v slovenščini še ni ustreznega prevoda, pomeni kratko, stopnjujočo se izmenjavo sovražnih misli, ki se izmenjajo med dvema ali več posamezniki z uporabo katere koli IKT. Običajno se pojavi na javnih kanalih, v klepetalnicah ali diskusijskih skupinah (in manj pogosto v izmenjavi e-sporočil);*
- *Nadlegovanje (angl. harrasment) je termin, ki se običajno uporablja za obliko nasilja v kibernetskem prostoru med odraslimi. Kot obliko ga je kljub temu treba izpostaviti, saj je v zakonskem smislu v nekaterih državah ZDA že prepovedano. Pomeni ponavljajoče se ali vztrajno nadlegovanje v obliki besed, delovanja ali dejanj, ki vznemirjajo ali povzročajo precejšnje emocionalne stiske. Obratno kot za flaming velja, da se kibernetsko nadlegovanje širi po kanalih zasebnega komuniciranja (npr. e-pošta). Nadlegovanje traja dalj časa kot pri flamingu in je vedno usmerjeno zgolj na eno osebo.*
- *Očrnitev (angl. denigration) pomeni posredovanje neresničnih informacij o nekom z namenom očrnitve. Informacija je lahko objavljena na spletni strani ali posredovana po e-pošti ali sms-ih. Lahko pomeni posredovanje digitalno preoblikovanih fotografij, pošiljanje posnetkov žaljivih pesmi o nekom, med očrnitev se umešča tudi umestitev na sezname z negativno konotacijo, ki so objavljeni na spletu ipd.*

- *Poosebljanje (angl. impersonation) pomeni, da se storilec predstavlja kot žrtev; najpogosteje uporabi žrtvino geslo za dostop do računov in potem v imenu žrtve komunicira na neprimeren, žaljiv način (npr. pošilja sporočila s seksualno vsebino, žali druge v imenu žrtve ipd.). Med oblike poosebljanja sodi tudi sprememba osebnega profila na socialnih omrežjih, ki jo naredi posameznik, ki je žrtvi ukradel geslo ipd.*
- *Outing in prevara (angl. outing and trickery) se nanašata na posredovanje osebnih podatkov nekomu, komur te sicer ne bi bile zaupane, z namenom osramotitve žrtve. Prevara pomeni prevarati nekoga z namenom zaupanja intimne informacije o sebi in posredovanje te informacije dalje.*
- *Izključitev / izgon (angl. exclusion/ostracism) se nanaša na problematiko izključevanja v kibernetskem prostoru, kjer so skupnosti mladostnikov zelo običajne. Biti »noter« ali »zunaj« je ključnega pomena za oblikovanje identitete mladostnikov. Kibernetski izgon ima lahko zelo resne emocionalne posledice, lahko se pojavi v kateri koli spletni skupnosti, kjer je vstop omogočen na podlagi gesla. Zgodi se lahko že zaradi nezadostne hitrosti odziva v računalniško posredovani komunikaciji.*
- *Zalezovanje v kibernetskem prostoru (angl. cyberstalking) se nanaša na rabo elektronske komunikacije za zasledovanje drugega. Zasledovanje se odvija na podlagi ponavljajoče se komunikacije, ki vključuje nadlegovanje in grožnje. Groženj je v tem primeru več kot pri nadlegovanju.*
- *Happy slapping je ena novejših oblik kibernetskega nasilja. Pojav se je najprej razvil na podzemnih železnicah v Angliji. Eden od mladostnikov nekoga med hojo udari ali klofne in zbeži, drugi mladostnik dogodek posname in ga objavi na spletu ali pa ga posreduje prek mobilnega telefona. Žrtev je lahko znana ali neznana.*
- *Seksting (angl. sexting) je oblika nasilja v kibernetskem prostoru, ki se je pojavila v zadnjih letih. Pomeni objavo in širjenje slik ter posnetkov golih delov telesa ali spolnih aktov. Slike ali posnetki se širijo v obliki objav na spletu ali prek mobilnih telefonov. Seksting se kot oblika nasilja pojmuje takrat, kadar slik z golo vsebino ne pošilja oseba, ki je na sliki.*

3.3 Percepcija razširjenosti spletnega nadlegovanja

Zavedanje o različnih percepcijah spletnega nadlegovanja med mladostniki je eden izmed glavnih faktorjev za določanje razširjenosti tega pojava in razvoj ustreznih ukrepov. Tokunga (2010, 278) spletno nadlegovanje razume kot aktivnost posameznikov ali skupin na elektronskih ali digitalnih medijih, ki kontinuirano posredujejo sovražna ali agresivna sporočila, z namenom škodovanja ali povzročanja neudobja drugim.

Mishna in drugi (2009, 1225) opozarjajo na razlike v percepciji spletnega nadlegovanja med starši in mladostniki. Raziskovalci ugotavljajo, da viktimizacija, namen in frekvenca spletnega nadlegovanja pomembno oblikujejo percepcijo spletnega nadlegovanja mladostnikov. Bolj kot so ti pogosti in jasno artikulirani, bolj jasno so percipirani kot spletno nadlegovanje.

Narusokov in drugi (v Gordillo 2016, 655) v svoji raziskavi ugotavljajo, da mladostniki kot spletno nadlegovanje percipirajo: namensko škodovanje, neravnovesje moči, ponavljajoče agresivno vedenje ter anonimnost. Avtorji nadalje ugotavljajo, da mladostniki teh kriterijev ne uporabljajo enako ob opazovanju in doživljanju vseh pojavov. Respondenti v raziskavi med hujše oblike spletnega nadlegovanja štejejo nezaželeno objavo zasebnih fotografij in video vsebin, medtem ko izključitev in verbalna agresija ne zasedata visokih mest.

Percepcija spletnega nadlegovanja pri mladostnikih se razlikuje tudi glede na vlogo posameznika v pojavu. Tako tarče spletnega nadlegovanja kot nadlegovalci se strinjajo, da je ponavljanje aktivnosti ključni element za percepcijo spletnega nadlegovanja ugotavljata Vanderbosch in Van Cleemput (v Gordillo 2016, 655). Namen škodovanja zaseda manj vidno vlogo pri percepciji spletnega nadlegovanja v očeh tarče, medtem ko je namen škodovanja na

višjem mestu pri nadlegovalcih. Tarče spletnega nadlegovanja lahko aktivnosti razumejo celo kot zabavne, če nadlegovalca osebno poznajo. Obratno velja v primeru, ko nadlegovalca ne poznajo.

Tarče spletnega nadlegovanja v raziskavi menijo, da širjenje škodljivih govoric in objava žaljivih video vsebin včasih nastopata kot sestavni element v spletnem komuniciranju, pri čemer kot kriterij za percepcijo spletnega nadlegovanja velja zaznava namena škodovanja (Gordillo 2016, 660).

Z vstopom mladostnika na svetovni splet geografske in časovne determinante izginejo, s tem pa se izboljšajo možnosti za medvrstniške povezave. Raziskovalci iz Anglije, Kanade, Belgije, Švedske, Turčije in Italije (Mura in drugi 2011, 3805) ugotavljajo, da izkušnje mladostnikov s spletnim nadlegovanjem v različnih državah precej variirajo tako v pojavnih oblikah kot v frekvencah pojavnosti. Takšne ugotovitve nakazujejo, da gre za izjemno hitro rastoč problem, ki je odvisen tudi od kulturoloških ozadij. Raziskovalci (Mura in drugi 2011, 3807) ob primerjavi izkušenj italijanskih in turških mladostnikov ugotavljajo, da 80 odstotkov mladostnikov v obeh državah do interneta dostopa dnevno, vendar podatki nadalje kažejo, da italijanski mladostniki večkrat dnevno dostopajo v 58,9 odstotkih, medtem ko turški mladostniki večkrat dnevno dostopajo v kar 82,1 odstotkih. Primerjava izkušenj s spletnim nadlegovanjem kaže, da imajo italijanski mladostniki precej več neprijetnih izkušenj z različnimi oblikami spletnega nadlegovanja na družbenih omrežjih, pri čemer izstopajo širjenje govoric (online gossip), razkritje zasebnih sporočil (private message publication) ter javna objava zasebnih fotografij (photo publication). Turški mladostniki so pogosteje žrtve kraje identitete (Mura in drugi 2011, 3808).

Slonje in Smith (2008, 147) ugotavljata, da predpostavka, kjer so fantje protagonisti pri fizičnem nadlegovanju in dekleta pri spletnem nadlegovanju, ne drži. Raziskava kaže, da so fantje približno enako kot dekleta aktivni tudi na spletnih družbenih omrežjih.

Današnji mladostniki se od prejšnje generacije razlikujejo po vzorcih komuniciranja in načinu medvrstniške komunikacije. Informacijsko – komunikacijska tehnologija za mladostnike predstavlja osnovni instrument komunikacije ter grajenja odnosov, ne zgolj z njihovim

družbenim krogom, temveč tudi v smislu povezave z virtualnim okoljem, ki pridobiva na svojem pomenu (Gordillo 2016, 660).

3.4 Posledice spletnega nadlegovanja

Spletno nadlegovanje lahko tarčo čustveno močno prizadene. Usmerjene pripombe, informacije ali slike, javno objavljene na spletnih mestih, lahko mladim povzročijo resne psihosocialne težave. Mnogi mladostniki se ne zavedajo posledic, ki jih ima lahko njihovo pisanje ter objavlanje različnih vsebin. Čeprav je pisanje in objavlanje vsebin na spletnih družbenih omrežjih lahko namenjeno dotičnemu uporabniku tega mesta, lahko novice, bloge, javno objavljene vsebine spremlja tudi nekdo, kateremu določene besede in druge vsebine niso namenjene (Vandebosch in Van Cleemput 2009, 1360).

Škodljivost spletnega nadlegovanja sega od nevšečnosti do hudih posegov v osebne in premoženjske pravice, ki izpolnjujejo znake samostojnih kaznivih dejanj. Avtorji, ki preučujejo škodljive posledice, ugotavljajo, da so te pri spletnem nadlegovanju lahko tudi hujše kot pri tradicionalnem (Campbell v Završnik 2013, 228). Nadlegovalčeva anonimnost – zamaskiranost z anonimnimi uporabniškimi računi, ki jih je težko ali nemogoče izslediti (npr. zaradi uporabe anonimizacijskih orodij, kot je omrežje Tor) – povečuje strah tarče nadlegovanja. Ko grožnje prihajajo iz neznanega vira, žrtev ne more pravilno oceniti njihove izvedljivosti niti oceniti, kdo ali koliko ljudi grožnje pošilja (Hammack v Završnik 2013, 229).

Manko neverbalnih elementov komunikacije in nevidnost žrtvine takojšnje neposredne reakcije povzročita, da je nadlegovalec zapeljan v stopnjevanje pritiska, medtem ko bi ob žrtvini vidni reakciji prej prenehal z dejanji. Dezinhibicijski učinek interneta, tj. (navidezna ali resnična) anonimnost in posrednost komunikacije lahko povzroči, da se nadlegovalec nečesa

hipoma domisli in to s klikom miške brez presojanja posledic tudi izvede (Završnik 2013, 229).

Žrtve spletnega nadlegovanja se počutijo jezne, frustrirane, žalostne, osramočene, nekaterih pa se dejanja ne dotaknejo (Hinduja in drugi v Završnik 2013, 230).

Spletno nadlegovanje je po definiciji dalj časa trajajoče dejanje, kar pa ne pomeni, da posamično dejanje ni škodljivo. Tudi enkratna agresivna grožnja lahko povzroči čustveno škodo in skrb glede prihodnosti (Dzuka v Završnik 2013, 231).

Spletno nadlegovanje ima za tarče nadlegovanja več posledic, ki so lahko čustvene ali vedenjske narave. Sem sodijo psihološki pretresi, težave s samozavestjo, depresija, anksioznost, izogibanje družbi (Carbone – Lopez in drugi 2010, 335).

Gruber in Fineran v Carbone in Lopez (2008, 335) ugotavljata razlike glede na osebne značilnosti tarče spletnega nadlegovanja in vrsto viktimizacije. Indikacije kažejo, da so dekleta potencialno bolj ranljiva za širši spekter spletnega nadlegovanja in bolj dovzetna za negativne posledice spletnega nadlegovanja kot fantje. Sem sodijo tudi negativne psihološke posledice in hujše zdravstvene težave. Tovrstne razlike imajo lahko svoje korenine v različnih tipih viktimizacije. Na primer, dekleta so pogosteje tarče širjenja neresničnih govoric, kar potencialno prinaša večje tveganje za zdravje in duševno zdravje.

Še vedno pa ni znano, katere posredne oziroma neposredne oblike viktimizacije imajo večje oziroma dolgotrajnejše posledice na psihološke in vedenjske vzorce tarč spletnega nadlegovanja ter kako so te razdeljene po spolu.

Raziskave in razumevanje dolgotrajnih posledic spletnega nadlegovanja so ključnega pomena za razumevanje tega družbenega pojava. Menesini in drugi (2012, 166) ugotavljajo, da viktimizacija lahko tarči spletnega nadlegovanja povzroča stres, pri čemer so tako osebne značilnosti tarče spletnega nadlegovanja kot okoliščine pojava lahko značilnosti pojava spletnega nadlegovanja. Pri tem se višja stopnja nevrotičnosti, kronični stres in predhodne izkušnje s spletnim nadlegovanjem povezujejo s še višjo stopnjo stresa.

3.5 Tarče spletnega nadlegovanja, nadlegovalci in opazovalci

Spletno nadlegovanje povezuje tri skupine deležnikov: tarče spletnega nadlegovanja, nadlegovalce, v nekaterih primerih se pojavljajo tudi opazovalci (Gordillo 2016, 661).

Tarče spletnega nadlegovanja

Raziskava EU Kids online (Lobe in Muha 2011a) ugotavlja, da se 47 odstotkov mladostnikov, ki so sodelovali v raziskavi, še ni srečalo s spletnim nadlegovanjem, ki je bilo v raziskavi definirano kot prejemanje neprijetnih komentarjev preko neposrednega sporočanja, na družbenih omrežjih, v spletnih klepetalnicah, preko tekstovnih sporočil ter preko elektronske pošte.

Podobno ugotavlja Moč besed (Jontes in drugi 2014, 5), ki pravi, da je žaljivo sporočilo enkrat ali večkrat prejelo 59 odstotkov vprašanih, žaljiv komentar na svojem profilu je prejelo 47 odstotkov vprašanih, žaljivo elektronsko pošto 39 odstotkov vprašanih, žaljivo fotografijo ali video o sebi 16 odstotkov vprašanih, izkušnje z lažnim profilom pa ima 10 odstotkov vprašanih.

Raziskava Moč besed (Jontes in drugi 2014, 14) nadalje ugotavlja, da respondenti kot najverjetnejše žrtve spletnega nadlegovanja zaznavajo homoseksualce, ženske in tujce. Pri tem je potrebno omeniti, da respondentke izražajo še dodatno senzibilnost do revnih in hendikepiranih. Respondenti kot svoje potencialne napadalce vidijo različne akterje. Ženske se najbolj bojijo moških, mlajši starejših, Slovenci tujcev (Jontes in drugi 2014, 15).

Mladostniki, ki so imeli neprijetno izkušnjo na družbenih omrežjih, se paradoksalno bolj zanašajo na internet, se med vrstniki čutijo manj priljubljene, se pogosteje odločajo za bolj tvegane spletne aktivnosti in so pogosto celo žrtve bolj tradicionalnega medvrstniškega nadlegovanja (Vandebosch in Van Cleemput 2010, 1357).

Študije ugotavljajo, da imajo tarče spletnega nadlegovanja običajno nižji družbeni status med svojimi vrstniki, nižjo stopnjo samozavesti, so manj vključeni v medvrstniške aktivnosti, včasih pa imajo tudi težave z vedenjem v šoli in razumevanjem s starši (Katzner in drugi 2009, 27).

Nadlegovalci

Ybara in Mitchel (2004) v Heiman (2015, 146) ugotavljata, da so otroci nadlegovalci tudi izven življenja na spletu pogosto nagnjeni k fizični agresiji, vandalizmu, kraji, uživanju tobaka in alkohola. Pogosto tudi ne uživajo medvrstniške podpore in imajo običajno nižji učni uspeh (Heiman 2015, 147).

Mladostniki – spletni nadlegovalci so zlonamerni napadalci, ki iščejo implicitne ali eksplicitne užitke ali dobiček skozi zlorabe drugih posameznikov (Patchin in Hinduja 2006). Patchin in Hinduja (v Walrave in Heirman 2012, 442) navajata, da so trije glavni razlogi za mladostnikovo vključevanje v spletno nadlegovanje: (1) maščevanje; (2) prepričanje, da si določena oseba spletno nadlegovanje zasluži; (3) mladostnike taka oblika vedenja zabava. Zlasti pri slednjih bi lahko zapisali, da nadlegovalcem to omogoča vseprisotna mobilna tehnologija. Nekateri nadlegovalci svoje početje intimno opravičujejo s predpostavko, da si žrtev to zasluži, ker se vede ali ravna nepravilno ali neiskreno. Maščevanje pa je verjetno eno najstarejših človeških občutij in zato tudi tako sladko.

Priče spletnega nadlegovanja

Priče spletnega nadlegovanja so posamezniki, ki vidijo škodljive objave in sporočila na družbenih omrežjih. V nekaterih primerih lahko priče postanejo tudi nadlegovalci. To se zgodi v primeru, ko priča žaljivo objavo deli z drugimi uporabniki (Heiman 2013, 147). Druck (v Heiman 2013, 147) ugotavlja, da se priče pogosto znajdejo pod pritiskom vrstnikov in nadlegovalcev, ki jih spodbujajo k deljenju škodljivih objav. Coloroso (Heiman 2013, 147) ob tem pravi, da so priče podporni skupina, ki spodbuja in omogoča pojav nekaterih pojavnih oblik spletnega nadlegovanja. Podpora prič se lahko giblje od tihega strinjanja do aktivne in intenzivne podpore.

3.6 Taktike odziva na spletno nadlegovanje

Spletno nadlegovanje je relativno nov družbeni pojav, zato ga skušajo preprečevati s programi in aktivnostmi, ki so bili razviti za preprečevanje klasičnega nadlegovanja. Merrell in drugi (2008, 26-30) ugotavljajo, da za uspeh ni dovolj zgolj uvedba programa, temveč morajo tako učitelji kot strokovni delavci na šolah in tudi starši razumeti problematiko spletnega nadlegovanja in se zavedati škodljivih posledic, ki jih ta prinaša. Raziskava nadalje ugotavlja, da je potrebno pred implementacijo programa opraviti temeljito raziskavo in pred njegovo uvedbo določiti cilje za vse deležnike. Merrell in drugi (2008, 32–33) ugotavljajo, da so v primeru, da učitelji in šolske strokovne službe spletnega nadlegovanja ne vidijo kot izjemno nevarnega družbenega pojava, upi za uspeh zaman.

Vzrok za takšen odziv so lahko tudi osebne izkušnje učiteljev in strokovnih služb. Šole, ki nimajo osebnih izkušenj s pojavom spletnega nadlegovanja, se manj pogosto odločajo za uvedbo programov in aktivnosti za preprečevanje in odpravo spletnega nadlegovanja. Eden od možnih razlogov je tudi dodatno delo, ki ga prinaša izvedba takšnih programov.

Raziskava High school teachers' perception of cyberbullying prevention and intervention strategies (Sterling in drugi 2012, 359) ugotavlja, da večina učiteljev spletno nadlegovanje vidi kot modaliteto, ki prinaša dolgoročne negativne posledice ter ne pomaga pri odraščanju in pripravi na življenje. Pri tem je pomembna ugotovitev, da se kar 18 odstotkov vprašanih učiteljev ni strinjalo, da ima spletno nadlegovanje lahko dolgoročne negativne posledice, medtem ko se je 18 odstotkov vprašanih učiteljev strinjalo s trditvijo, da spletno nadlegovanje mladostnike pripravi na življenje.

Ugotovitve torej kažejo, da se velika večina vprašanih učiteljev sicer strinja z nevarnostmi spletnega nadlegovanja, vendar je za uspeh programov in aktivnosti proti spletnemu nadlegovanju na šolah pomembno enotno prepričanje, da gre za družbeni pojav, proti kateremu je potrebno enotno ukrepati.

Raziskava (Sterling in drugi 2012, 360) nadalje ugotavlja, da bi se vprašani učitelji na pojav spletnega nadlegovanja v šoli odzvali, vendar velika večina ne pozna najbolj primerne načina odziva. Vprašani učitelji bi zaznan primer spletnega nadlegovanja prijavili šolskim strokovnim službam, precej redkeje staršem. Odgovori učiteljev se rahlo razlikujejo v primeru, ko se spletno nadlegovanje pojavi zunaj šolskega časa in izven šolskih prostorov. Takrat se vprašani učitelji na problematiko odzivajo redkeje.

Ugotovitev raziskovalcev močno nakazuje na pomen informativnih ter izobraževalnih programov in strokovnih družbeno odgovornih programov, ki tako žrtve spletnega nadlegovanja kot nadlegovalce in opazovalce, med katere sodijo učitelji, strokovne službe in starši, usmerjajo k preventivnemu ravnanju, reševanju problematike in odpravi tega družbenega pojava.

Sterling in drugi (2012, 365) ugotavljajo, da je vključevanje staršev najbolj učinkovit ukrep za preprečevanje in reševanje problematike spletnega nadlegovanja. Sledita mu negativno sankcioniranje za spletno nadlegovanje in opozarjanje na nevarnosti spletnega nadlegovanja. Nadalje ugotavljajo, da je vloga staršev izjemno pomembna pri opolnomočenju za uporabo spletnih družbenih omrežij. Mladostniki z zadostnim znanjem o uporabi spletnih družbenih omrežij ter potencialnih nevarnostih so na spletu bolj varni.

Čeprav zavest o varni rabi interneta narašča, Marcom in drugi (2010, 420) ugotavljajo, da mladostniki, uporabniki interneta, niso polno informirani o nevarnostih na spletu. Po drugi strani pa je mogoče, da so mladostniki manj ranljivi za početje na internetu, saj odraščajo z njim, zato jim je bolj poznan in o internetu ter njegovih potencialnih nevarnostih vedo vedno več.

Za obstoj spletnega nadlegovanja mora obstajati celoten ekosistem. Ta vključuje komunikacijsko platformo, tarče, nadlegovalce, pogosto pa tudi opazovalce in druge deležnike, ki sobivajo v nekem družbenem ustroju.

Zaradi tehnološke narave problematike bi se kot prva rešitev ponudila abstinenca oziroma omejena uporaba družbenih omrežij, opcijsko pa tudi uporaba v spremstvu staršev ali skrbnikov, v primeru mladoletnih uporabnikov. Vendar zaradi univerzalne prisotnosti tehnologije, široke dostopnosti mobilnih naprav, internetnega dostopa, razvejanosti in privlačnosti družbenih omrežij in predvsem aktivnega iskanja informacij, izobraževanja ter povezovanja, ta možnost ni mogoča oz. sprejemljiva (Hinduja in Patchin 2010, 615).

Ob tem bi za tarčo spletnega nadlegovanja nastala težko popravljiva škoda, če bi se morala odreči vsem pozitivnim aspektom rabe družbenih omrežij (Hinduja in Patchin 2010, 616).

Enako neustrezen odziv na spletno nadlegovanje je (zgolj) brisanje neprijetnih sporočil ali blokiranje nezaželenih pošiljateljev, saj neprijetnih sporočil ni mogoče enostavno izbrisati iz

spomina (Kowalski in drugi 2008; Wilard 2007). Poleg tega omenjene sledi služijo za reševanje problematike, ko se storilca sooči z dokazi agresivne komunikacije.

Patchin in Hinduja (2006) tarčam spletnega nadlegovanja priporočata samozavestno držo, soočenje z napadalcem in jasno izražen ne spletnemu nadlegovanju. Pri tem lahko pomembno vlogo odigra tudi potencialni opazovalec, saj lahko spodbudi mediacijo med obema stranema, opcijsko pa tudi naznani nevarno početje.

Raziskava Moč besed poudarja, da je poznavanje družbenega konteksta, poleg medijske pismenosti in digitalnih veščin, edino uporabno orodje proti potencialnim nevarnostim spleta in mobilnih tehnologij (Jontes in drugi 2014, 4).

4 Empirični del

4.2 Metodologija

Raziskovalni del naloge se osredotoča na raziskavo štirih vprašanj. Diplomsko delo odgovore na vprašanja išče s statistično analizo podatkov, pridobljenih s spletno anketo, ki je nastala v okviru strokovne slovenske raziskave Moč besed (Jontes in drugi 2014). Zaradi nereprezentativne narave spletne ankete težko posplošujemo na celotno populacijo.

Diplomsko delo na raziskovalna vprašanja odgovarja s statistično analizo podatkov, zbranih s spletno anketo, ki je del raziskave Moč besed. Zbiranje podatkov je potekalo od 5. do 31. oktobra 2014, v tem času je anketo v celoti izpolnilo 363 respondentov.

Respondenti, ki so odgovarjali na spletno anketo na spletni strani www.1ka.si, so najprej odgovorili na nekaj demografskih in splošnih vprašanj, ki so kasneje pomagala pri interpretaciji rezultatov. Respondenti so odgovarjali na 43 vprašanj.

Tabela 4.1: Tabelarni vpis vzorca, glede na spol, starost in razred.

Spol	Frekvenca	%
Moški	60	16,5
Ženska	303	83,5
Starost		
15 – 18 let	87	26,2
19 – 22 let	115	34,6
23 – 26 let	88	26,5
27 – 30 let	42	12,7
Razred		
Nižji in delavski	66	21,4
Nižji srednji in srednji	198	64,1
Višji srednji in višji	45	14,6

4.3 Raziskovalna vprašanja

Raziskovalno vprašanje 1: *Kako na pogostost uporabe spletnih družbenih omrežij vpliva percepcija nevarnosti spletnega nadlegovanja?*

Raziskovalno vprašanje 2: *Ali obstaja med gimnazijci in dijaki srednjih šol različna percepcija nevarnosti spletnega nadlegovanja pri uporabi družbenih omrežij?*

Raziskovalno vprašanje 3: *Ali se percepcija spletnega nadlegovanja razlikuje po spolu?*

Raziskovalno vprašanje 4: *Kakšne so najpogostejše taktike odziva na spletno nadlegovanje v različnih skupinah respondentov?*

Raziskovalno vprašanje 1: *Kako na pogostost uporabe spletnih družbenih omrežij vpliva percepcija nevarnosti spletnega nadlegovanja?*

Za izračun povezanosti med pogostostjo uporabe Facebooka in Twitterja in percepcijo nevarnosti spletnega nadlegovanja smo izračunali Spearmanov koeficient korelacije (glej tabelo 2), saj sta bili spremenljivki pogostost uporabe Facebooka in Twitterja merjeni na ordinalni merski lestvici.

Tabela 4.2: Prikaz opisnih statistik za pogostost uporabe spletnih omrežij in percepcijo nevarnosti spletnega nasilja.

	mediana	Interkvartilni razmik
Ste na Facebooku	1,26	0,91
Tvitate	4,75	0,59

Ugotovili smo, da je večina udeležencev vsaj enkrat na dan na Facebooku, medtem ko je 50 odstotkov udeležencev vsaj dva- do trikrat mesečno na Twitterju. Zavedanje nevarnosti spletnega nasilja smo merili na 5-stopenjski lestvici Likertovega tipa in ugotovili, da udeleženci v večji meri menijo, da družbena omrežja niso preveč varna (povprečje = 1,90, SD = 1,06).

Tabela 4.3: Povezanost med pogostostjo uporabe spletnih omrežij in zavedanjem nevarnosti spletnega nasilja.

	Nevarnost spletnega nasilja	Ste na Facebooku
Nevarnost spletnega nasilja		
Ste na Facebooku	0,06	
Tvitate	-0,03	0,10*

* $p < 0,05$

Ugotovili smo nizko, a statistično pomembno povezanost med pogostostjo prisotnosti na Facebooku in na Twitterju, kar pomeni, da udeleženci, ki so pogosteje na Facebooku, pogosteje uporabljajo tudi Twitter. Med pogostostjo uporabe spletnih družbenih omrežij in zavedanjem nevarnosti spletnega nasilja nismo ugotovili statistično pomembne povezanosti.

Na raziskovalno vprašanje 1 lahko odgovorimo, da percepcija nevarnosti ne vpliva na pogostost rabe spletnih družbenih omrežij. Ugotovitev je v skladu z Vehovarjem (2010, 19), ki ugotavlja, da se slovenski mladostniki dokaj dobro zavedajo morebitne ogroženosti in problematike spletnega nadlegovanja in se hkrati ne počutijo pretirano ogroženi. Zavedajo se, da uporaba družbenih omrežij ni škodljiva, saj sami določajo, koga odobrijo za prijatelja.

Raziskava Moč besed (Jontes in drugi 2014, 6) ob tem ugotavlja, da respondenti relativno visoko ocenjujejo razširjenost nasilja med vrstniki, tako fizičnega kot spletnega. Podatki nadalje kažejo, da so te zaznave neodvisne od starosti, spola in razreda, tako da ni mogoče trditi, da bi starost zviševala ali zniževala zaznavo, kako pogosto je nasilje med vrstniki, prav tako ne gre za tipično ženske ali moške predstave, saj je percepcija spletnega nasilja pri obeh spolih približno enaka.

Bass (2016, 22) ugotavlja, da mladostniki spletno nadlegovanje na družbenih omrežjih pričakujejo in tudi sprejemajo, kljub zavedanju o potencialnih negativnih učinkih in posledicah. Ob tem pa nadaljujejo z objavo vsebin, ki imajo visoko tveganje za pojav spletnega nadlegovanja. Raziskava Socialna omrežja iz leta 2011 (Vehovar in drugi 2011, 21) namreč ugotavlja, da je 40 odstotkov vprašanih deklet, starih od 10 do 15 let, že objavilo fotografijo sebe ali koga drugega v provokativni pozi. Tudi pri moških je to dejanje pogostejše med mlajšimi, starimi do 25 let, med katerimi je fotografijo v provokativni pozi objavila približno petina anketirancev.

(Huang in Chou; Katzer in drugi; Mesch; Vandebosch in Van Cleemput) v Heiman (2009, 147) ugotavljajo, da sta tako viktimizacija kot spletno nadlegovanje povezana z večjo računalniško pismenostjo, večjo frekvenco rabe interneta, večjo rabo elektronskih komunikacijskih orodij ter večjim razkrivanjem osebnih podatkov na družbenih omrežjih.

Raziskovalno vprašanje 2: Ali obstaja med gimnazijci in dijaki srednjih šol različna percepcija nevarnosti spletnega nadlegovanja pri uporabi družbenih omrežij?

Za preverjanje razlik med gimnazijci in srednješolci v percepciji nevarnosti spletnega nasilja smo izvedli t-test za neodvisna vzorca (glej tabelo 4). Z Levenovim testom smo ugotovili, da se varianci skupin med seboj ne razlikujeta statistično pomembno ($F = 2,56$, $p = 0,111$). S t-testom smo ugotovili, da se gimnazijci ne razlikujejo statistično pomembno od srednješolcev v percepciji nevarnosti spletnega nadlegovanja.

Tabela 4.4: T-test za neodvisna vzorca za preverjanje razlik med gimnazijci in srednješolci v zaznavi nevarnosti spletnega nasilja.

	Povprečje gimnazijcev	Povprečje srednješolcev	SE	t	df	p
Družbena omrežja	1,89	1,88	0,12	0,04	342	0,966

Opombe. SE - standardna napaka; t - testna t statistika; df- prostostne stopnje; p - raven statistične pomembnosti.

Statistična analiza podatkov, zbranih preko spletne ankete v raziskavi Moč besed (Jontes in drugi 2014), ne ugotavlja statistično pomembnih razlik percepcije nevarnosti spletnega nadlegovanja na družbenih omrežjih med srednješolci in gimnazijci. Kljub temu pa so respondenti v fokusnih skupinah, ki so potekale v okviru raziskave Moč besed, imeli drugačno mnenje.

Elitne gimnazije in srednje strokovne šole predstavljajo dve kulturno popolnoma različni okolji. Medtem ko gimnazijci v fokusnih skupinah poudarjajo, da fizičnega nasilja praktično ni, prav tako ne nadlegovanja »drugačnih« in »ranljivih« na internetu ali »v živo«, na tistih srednjih šolah »... kjer je zmešanih več različnih ljudi«, govorijo o vseprisotnosti in normalizaciji psihološkega nasilja. Zdi se, da je toleranca sestavni del komunikativnih kompetenc otrok srednjega razreda, sprejemanje in celo posebno spoštovanje individualnih

posebnosti in seksualnih, etničnih in drugačnih identitet pa vrednota, ki jo te šole in starši kultivirajo. (Jontes in drugi 2014, 21)

S tem se strinja tudi Bass (2016, 22), ki ugotavlja, da mladostniki spletno nadlegovanje na družbenih omrežjih pričakujejo in tudi sprejemajo, kljub zavedanju o potencialnih negativnih učinkih in posledicah.

Jacobs in drugi (2015, 57) ugotavljajo veliko prekrivanje med vpletenostjo v klasično in spletno nadlegovanje. 40 odstotkov tistih, ki so bili vpleteni v klasično nadlegovanje, je bilo viktimiziranih tudi v spletnem nadlegovanju. Tu je mogoče vzpostaviti hipotezo, da je ob različni percepciji tradicionalnega nasilja v poklicnih šolah in gimnazijah tudi različna percepcija spletnega nadlegovanja na družbenih omrežjih. Diplomsko delo ob tem ugotavlja, da razlike v percepciji spletnega nadlegovanja na družbenih omrežjih glede na tip šole (poklicna šola in gimnazija) še niso dovolj raziskane, da bi na vprašanje lahko odgovorili natančno. Za bolj točen odgovor bi bilo potrebno opraviti dodatno raziskavo, ki bi razkrila odgovor na to vprašanje, saj se kvantitativni in kvalitativni podatki, zbrani v raziskavi Moč besed, razlikujejo.

Raziskovalno vprašanje 3: *Ali se percepcija spletnega nadlegovanja razlikuje po spolu?*

Za preverjanje razlike med spoloma v percepciji razlik v zavedanju nevarnosti spletnega nadlegovanja smo izvedli t-test za neodvisna vzorca (glej tabelo 5). Z Levenovim testom smo ugotovili, da se varianci skupin ne razlikujeta statistično pomembno ($F = 2,45$, $p = 0,121$). Na našem vzorcu smo ugotovili, da se ženske v večji meri kot moški zavedajo spletnega nasilja, vendar razlika med spoloma ni statistično pomembna in je tako ne moremo posplošiti na populacijo.

Tabela 4.5.: T-test za neodvisna vzorca za preverjanje razlik med spoloma v zaznavi nevarnosti spletnega nasilja.

	Povprečje		SE	t	df	p
	moških	Povprečje žensk				
Družbena omrežja	1,81	2,00	0,23	-0,81	81	0,419

Z vprašanjem morebitne različne percepcije spletnega nadlegovanja med ženskami in moškimi se je ukvarjala tudi raziskava Socialna omrežja 2011 (Vehovar in drugi 2011, 18), ki ugotavlja, da se pri moških in ženskih respondentih kažejo različne stopnje skrbi pred zlorabo podatkov, objavljenih na družbenih omrežjih. Ženske zloraba podatkov skrbi bolj od moških. Med tistimi, ki jih zloraba "sploh ne skrbi", je dobrih 15 odstotkov moških in le 7 odstotkov žensk. Med tistimi, ki jih "ne skrbi", je 29 odstotkov moških in 22 odstotkov žensk. Na drugi strani pa 28 odstotkov žensk in 20 odstotkov moških meni, da jih zloraba skrbi. 6 odstotkov žensk in 4 odstotke moških pa zloraba zelo skrbi.

Raziskava Socialna omrežja 2011 (Vehovar in drugi 2011, 19) nadalje ugotavlja, da ženske pogosteje skrbi, da bi drugi o njih objavljali podatke, slike ali posnetke, za katere ne želijo, da bi prišli v javnost, saj 15 odstotkov žensk nasproti 10 odstotkov moških taka zloraba zelo skrbi. Izrazito skrb izražajo predvsem dekleta, stara med 10 in 15 let (42 odstotkov) in med 16 in 20 let (dobra petina vprašanih).

Ugotovitve raziskav Moč besed in Socialna omrežja se med seboj razlikujejo. Za to je možnih več razlag. Raziskava Moč besed (Jontes in drugi 2014) je bila opravljena tri leta kasneje, kar lahko vpliva na stopnjo normalizacije oziroma sprejemanja določenih oblik medvrstniškega komuniciranja. Drugi možen razlog za razlike je vzorec, saj so v raziskavi Moč besed sodelovali precej mlajši respondenti. Povprečna starost respondentov v raziskavi Moč besed je bila nižja. Večina respondentov je bila mlajša od 25 let, medtem ko je bila večina respondentov v raziskavi Socialna omrežja iz leta 2011 (Vehovar in drugi 2011) starejših od 25 let.

Raziskava Moč besed (Jontes in drugi 2014, 23) nadalje ugotavlja, da so v okolju akademsko manj zahtevnih šol razlike v percepciji spletnega nadlegovanja med fanti in dekleti bolj utemeljene na tradicionalnem konceptu spolnih vlog, zato se tudi nasilje, ki ga doživljajo oz. izvajajo sami, razlikuje med dekleti in fanti. Punce predvsem opravljajo, sodijo, stigmatizirajo in z opravljanjem izključujejo, fantje odkrito in pogosto grobo ocenjujejo, sodijo, presojujejo fizične attribute deklet. Pri obojih prihaja do pogoste in že kar ritualizirane stigmatizacije »drugačnih« in »drugih«. Repertoar spolnih vlog je torej pri otrocih iz delavskega in nižjega srednjega razreda veliko bolj tradicionalen.

Podobno ugotavljata tudi Gruber in Fineran v Carbone in Lopez (2008, 335), ki zaznavata razlike glede na osebnostne značilnosti tarče spletnega nadlegovanja in vrsto viktimizacije. Indikacije kažejo, da so dekleta potencialno bolj ranljiva za širši spekter spletnega nadlegovanja in bolj dovzetna za negativne posledice spletnega nadlegovanja kot fantje. Sem sodijo tudi negativne psihološke posledice in hujše zdravstvene težave. Tovrstne razlike imajo lahko svoje korenine v različnih tipih viktimizacije. Na primer, dekleta so pogostejše tarče širjenja neresničnih govoric, kar potencialno prinaša večje tveganje za zdravje in duševno zdravje.

Seveda pa so za natančnejši odgovor na to vprašanje potrebna enotna merila za opazovanje spletnega nadlegovanja na družbenih omrežjih. Raziskava Socialna omrežja 2011 (Vehovar in drugi 2011, 24) ugotavlja, da več kot 40 odstotkov moških in slaba tretjina žensk med respondenti meni, da je objava fotografij brez dovoljenja povsem sprejemljiva ter da so drugi že objavljali slike o njih. Z njimi se ne strinja dobra tretjina žensk in 31 odstotkov moških, katerih slike so bile že objavljene brez dovoljenja, vendar se jim to zdi sporno. Med tistimi,

katerih fotografije še niso bile objavljene brez dovoljenja, prevladujejo starejši od 40 let, predvsem pa stari 51 let in več, kjer je takih kar tri četrtine.

V raziskavi Socialna omrežja 2011 skoraj 20 odstotkov moških in 14 odstotkov žensk trdi, da je njihov prijatelj, znanec, partner ali kdo drug že izrabil njihovo zaupanje ter na profilu svoje spletne skupnosti objavil informacije, za katere si niso želeli, da bi bile javno objavljene. Izrabo zaupanja pogosteje občutijo mlajši (stari do 25 let), pri ženskah pa izrazito izstopajo deklice, stare med 10 in 15 let (Vehovar in drugi 2011, 24).

Podobne razlike med spoloma se v raziskavi kažejo tudi pri odgovorih na vprašanje o frekvenci preverjanja morebitnih objav o sebi na družbenih omrežjih. Ženske respondentke so tiste, ki pogosteje preverjajo objave o sebi (odgovora "pogosto" in "vedno" znašata skupaj četrtino odgovorov pri ženskah in slabo petino pri moških). Slednji so pogosteje obkrožali odgovora nikoli ali redko (slaba polovica moških nasproti 42 odstotkov žensk) (Vehovar in drugi 2011, 27).

Raziskovalno vprašanje 4: Kakšne so najpogostejše taktike odziva na spletno nadlegovanje v različnih skupinah respondentov?

Nazadnje nas je v raziskavi zanimalo, kako se udeleženci odzovejo na spletno nadlegovanje. Ugotovili smo, da največ udeležencev blokira nadlegujoča sporočila, tri četrtine udeležencev pa sporočila izbriše (glej tabelo 6).

Tabela 4.6: Frekvenčna tabela za taktike odziva na spletno nadlegovanje.

	frekvenca	%
Blokiram vsa takšna sporočila / objave	240	57,6
Zbrišem sporočila / objave	100	24,0
Povem prijatelju	15	3,6
Povem staršem	7	1,7
Nič od naštetega	33	7,9
Drugo, navedite	22	5,3
Skupaj	417	100

Odzivi respondentov v raziskavi Moč besed (Jontes 2014) so nekoliko drugačni od odzivov respondentov ameriške raziskave (Heiman 2013), kjer je 26 odstotkov respondentov spletno nadlegovanje ignoriralo, 20,8 odstotka se je celo odločilo za napad nazaj, 19,5 odstotka je o spletnem nadlegovanju povedalo svojim prijateljem, 17,5 odstotka respondentov je zaradi pojava spletnega nadlegovanja prenehalo z uporabo spletnih družbenih omrežij, kar 15,4 odstotka vprašanih pa je nadlegovalca prosilo, naj preneha. Rezultati med seboj seveda niso primerljivi, vseeno pa dokazujejo, da respondenti kažejo različne odzive. Predvsem je zaznati bolj asertivno držo ameriških uporabnikov, ki so se odločili za povračilno spletno nadlegovanje ali nadlegovalca pozvali, naj preneha s svojimi dejanji.

Za boljše razumevanje vprašanja je potrebno pogledati tudi pravni okvir kategorije. Po mnenju strokovnjakov in trenerjev, ki za starše, šolsko osebje in mladostnike prirejajo izobraževanja o spletnem nadlegovanju, so dejavniki, ki pospešujejo pojavnost nadlegovanja, močno odvisni tudi od tega, da v zakonih ni jasne meje med dovoljenim in nedovoljenim ravnanjem (Kanduč v Završnik 2013, 237).

Kazensko pravo je sredstvo zastraševanja in s tem deluje preventivno, odslikava družbene norme neke družbe, z določanjem novih meja nesprejemljivega vedenja pa te iste družbene norme lahko tudi spreminja (Evan in drugi v Završnik 2013, 238).

Holfeld in Grabe (2012, 402) v svoji raziskavi ugotavljata, da je več kot 60 odstotkov respondentov, ki so bili tarče spletnega nadlegovanja ta pojav tudi prijavilo. Najpogosteje so o tem obvestili svoje vrstnike, temu sledijo starši, bratje in sestre, učitelji. 37 odstotkov vprašanih je neprijetno izkušnjo delila z več kot eno osebo. Ob tem je pomemben podatek, da se je kljub nizkemu številu prijav učiteljem izjemno velik odstotek učiteljev odločil za pomoč mladostnikom. Raziskava nadalje kaže, da se je za posredovanje za končanje spletnega nadlegovanja odločila več kot polovica prič spletnega nadlegovanja. Ti rezultati se skladajo z ugotovitvami Merrela (2008, 26–30), ki pravi, da učitelji, ki spletno nadlegovanje prepoznajo kot nevaren družbeni pojav nanj pravočasno reagirajo in ga tudi uspešno preprečujejo.

Patchin in Hinduja (2006, 148–169) tarčam spletnega nadlegovanja priporočata samozavestno držo, soočenje z nadlegovalcem in jasno izraženo nasprotovanje spletnemu nadlegovanju. Pri tem lahko pomembno vlogo odigra tudi potencialni opazovalec, saj lahko spodbudi mediacijo med obema stranema, opsijsko pa tudi naznani nevarno početje.

Mladostniki, tarče spletnega nadlegovanja, oporo in nasvete pogosto iščejo pri svojih vrstnikih, zato je pomembno, da so ti dobro obveščeni o modalitetah spletnega nadlegovanja in tehnikah ter organizacijah in strokovnih službah, ki lahko pomagajo pri razrešitvi problema (Slonje in Smith 2007, 149).

5 Ugotovitve in sklep

V diplomskem delu se je izkazalo, da je spletno nadlegovanje na družbenih omrežjih izjemno kompleksen in še vedno razvijajoč družbeni pojav, ki vpliva na vedno večje število mladostnikov. Njegov obseg se povečuje z razvojem tehnologije ter vedno pogostejšim mobilnim dostopom do svetovnega spleta. Generacija Z kot »*digital natives*« večino vseh informacij prejme prav s svetovnega spleta, pri čemer raziskave kažejo, da mladostniki več kot polovico vseh družbenih stikov začenjajo na spletnih družbenih omrežjih (Turner 2015, 106). Zato je izjemnega pomena razvoj zavesti o premišljeni ter varni rabi spletnih družbenih omrežij.

Raziskovalci iz Anglije, Kanade, Belgije, Švedske, Turčije in Italije (Mura in drugi 2011, 3805) ugotavljajo, da izkušnje mladostnikov s spletnim nadlegovanjem v različnih državah precej variirajo tako v pojavnih oblikah kot v obsegu.

Raziskovalci se ob tem osredotočajo na pet značilnosti, ki označujejo spletno nadlegovanje. Ti so: namernost, neravnovesje moči, ponavljanje, anonimnost ter javno razkritje. Raziskovalci so modalitete združili v štiri tipe vedenja: verbalno – pisno, vizualno, izključevanje, lažno predstavljanje (Menesini in drugi 2012, 455).

Tako kot ob raziskavi drugih družboslovnih pojavov je tudi v primeru raziskovanja spletnega nadlegovanja na družbenih omrežjih izjemno pomembna percepcija pojava. Diplomsko delo ugotavlja, da se percepcija pojava razlikuje glede na vloge in demografske značilnosti deležnikov. Tako imata tarča spletnega nadlegovanja ter nadlegovalec različne poglede, raziskava pa kaže, da obe strani kot glavno modaliteto spletnega nadlegovanja vidita intencionalnost dejanja (Menesini in drugi 2012, 455).

Za celovito razumevanje obravnave problematike je potreben tudi komunikološki pogled, ki ga ponuja analiza medijskega poročanja. Raziskovalno poročilo Moč besed (Jontes in drugi 2014) ugotavlja, da je vsak dogodek, povezan s spletnim nadlegovanjem, izražen v nekem kontekstu, ki v neki meri določa razumevanje ter interpretacijo tega dogodka. Ob tem medijsko poročanje servira tudi možne rešitve, kar še nadalje sugerira naše ravnanje.

Modecki in drugi (2014 602) ugotavljajo, da ima lahko spletno nadlegovanje na družbenih omrežjih za žrtve dolgoročne psihične in čustvene posledice, zato se starši, učitelji in regulativno okolje poglobljeno ukvarjajo z razvojem informativnih, ozaveščevalnih in preventivnih programov, ki znižujejo učinke tega nevarnega družbenega pojava.

V Sloveniji je aktivnih več strokovnih pogonov, ki se ukvarjajo z raziskovanjem problematike in razvojem rešitev. Med vidnejše sodijo pobuda Moč besed, strokovni programi Safe.si, Tom telefon in Spletno oko. S problematiko se ukvarja tudi Informacijski pooblaščenec, ki je predstavil Smernice glede varstva pred spletnim nadlegovanjem.

Raziskovalci in strokovne službe kot možne rešitve problematike predlagajo omejevanje deljenja osebnih informacij, bolj premišljene nastavitve zasebnosti, spreminjanje uporabniških imen in menjavo gesel. Ob tem ugotavljajo, da se mladostniki – tarče spletnega nadlegovanja kljub nevarnostim še vedno raje odločajo za neomejen dostop do družbenih omrežij kot za zaščito osebnih pravic (Agatston 2007, 59). Spletna stran Safe.si (2016) k temu dodaja: (1) objava čim manj osebnih podatkov; (2) upoštevanje starostne omejitve; (3) ustrezne nastavitve zasebnosti profila; (4) sklepanje prijateljstev le z ljudmi, ki jih uporabniki poznajo tudi v živo; (5) prijava zlorab; (6) spoštovanje zasebnosti drugih; (7) varno hranjenje gesla; (8) previdnosti pri uporabi lokacijskih storitev.

Na škodljive posledice spletnega nadlegovanja se je mogoče odzvati prilagojeno potrebam specifičnih skupin uporabnikov (npr. mlajšim od 14 let, starejšim polnoletnim, mlajšim polnoletnim) in z upoštevanjem različnih faz: v preventivski fazi z zmanjševanjem tveganj za nastanek primera, nato z opolnomočenjem uporabnikov pri konfrontaciji oziroma odzivanju na potekajoče primere nadlegovanja, v fazi reakcije pa se obravnavajo že izvršeni primeri. Zadnja faza obsega pravne možnosti, na primer povrnitev škode in možnost kazenskega pregona storilcev za najhujše oblike nadlegovanja in disciplinske ukrepe po šolski zakonodaji, ter programe pomoči za odboj negativnih učinkov nadlegovanja in izboljšanje počutja žrtve (Završnik 2013, 232).

6 Literatura

1. Agatston, Patricia W., Robin Kowalski in Susan Limber. 2007. Student's perspectives on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health* (41): 59–60.
2. Baruch, Yehuda. 2005. Bullying on the Net. Adverse Behaviour on Email and its Impact. *Information and its management* 42 (2): 361–371.
3. Beale V. Andrew in Kimberly R. Hall. 2007. Cyberbullying: What School Administrators (and Parents) Can Do. *Heldref Publications* 81 (1): 8–12.
4. Bass III, Pat F. 2016. Living life Online: Talking to parents about social media. Chief medical information officer and associate professor of medicine and pediatrics, Louisiana State University Health Sciences Center Shreveport. *Contemporary Pediatrics* 33 (5): 21–24.
5. Boyd, Danah. 2007a. Social Network Sites: Public, Private or What? *The Knowledge Tree* (13): 1–6.
6. ---. 2007b. Why youth (heart) social network sites: The role of networked publics in teenage social life. V *MacArthur Foundation Series on Digital Learning – Youth, Identity, and Digital Media Volume*, uredil David Buckingham, Cambridge, MA: MIT Press.
7. --- in N. B. Ellison. 2008. Social network sites: definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication* (13): 210–230.
8. Carter, Hay. Ryan Meldrum in Karen Mann. 2010. Traditional Bullying, Cyber Bullying, and Deviance: A General Strain Theory Approach. *Journal of Contemporary Criminal Justice* 26 (2): 130–147.

9. Čuk, Tereza. 2012. *Pregled stanja spletnega nadlegovanja mladostnikov na spletnih socialnih omrežjih*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. Carbone – Lopeu, Kristin, Finn-Aage Esbensen in Bradley T. Brick. 2010. Correlates and Consequences of Peer Victimization: Gender Differences in Direct and Indirect Forms of Bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice* 8 (4): 332–350.
11. Cunningham, Nancy, J. in Michael Whitten. 2007. The Role of the Middle School Counselor in Preventing Bullying. *Journal of School Counseling* 5 (1): 1–49.
12. *Ec.europa.eu*. 2012. Digital Agenda Scoreboard. 2012. Dostopno prek: https://ec.europa.eu/digital-single-market/sites/digital-agenda/files/KKAH12001ENN-PDFWEB_1.pdf (16. maj 2016).
13. Dempsey, Allison, G., Sara C. Haden, Jennifer Goldman, Jennifer Sivinski, Jennifer Wiens in Brenda A. 2011. Relational and Overt Victimization in Middle and High Schools: Associations With Self-Reported Suicidality. *Journal of School Violence* (10): 374–392.
14. *Eurostat*. Dostopno prek <http://ec.europa.eu/eurostat> (30. maj 2016).
15. Gordillo, Cuadrado, Fernandez-Antelo. 2016. Adolescents' perception of the characterizing dimensions of cyberbullying: Differentiation between bullies' and victims' perceptions. *Computers in Human Behavior* (55): 653–663.
16. Greene, Michael, B. 2000. Bullying and Harassment in Schools. V *Youth perpetrators and Victims: A Multidisciplinary Perspective*. Springfield, IL, Charles C. Thomas. 72–101.
17. Heiman, Tali, Dorit Olenik-Shemesh. 2013. Cyberbullying experience and gender differences among adolescents in different educational setting. *Journal of learning disabilities* June 2013: 146–155.

18. Hinduja, Sameer in Justin W. Patchin. 2008. Cyberbullying: an exploratory analysis of factors related to offending and victimisation, *Deviant Behavior* (29): 129–156.
19. Jontes, Dejan, Breda Luthar in Tanja Oblak Črnič. 2015. *Raziskovalno poročilo Mocc besed: Družbeni in medijski vidiki spletnega nasilja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
20. Katzer, Catarina, Detlef Fetchenhauer in Frank Belschak. 2009. Cyberbullying: Who are the victims? A comparison of victimization in Internet chatrooms and victimization in school. *Journal of Media Psychology* (21): 25–36.
21. Kovačič, Matej. 2003. *Zasebnost na internetu*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
22. Kowalski, Robin, M., Susan P. Limber in Patricia W. Agatston. 2008. *Cyber bullying: Bullying in the digital age*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
23. Krasnova, Hanna, Oliver Günther, Sarah Spiekermann, Ksenia Koroleva. 2009. Privacy concerns and identity in online social networks. *Identity in the Information Society* (2): 39–63.
24. Lampe, Rok. 2004. *Sistem pravice do zasebnosti*. Ljubljana: Bonex založba.
25. Lenarčič, Blaž. 2014. Vpliv informacijsko - komunikacijskih tehnologij na velikost socialnih omrežij v kontekstu lokalno - globalnih dinamik. *Teorija in praksa* 2014 (51): 285–308.
26. Lobe, Bojana in Sandra Muha. 2011a. *Tveganja in varnost otrok na internetu: Slovensko poročilo. Ugotovitve raziskave EU Kids Online o 9-16 let starih otrocih in njihovih starših*. London: EU Kids Online. Dostopno prek: <http://eprints.lse.ac.uk/46446/1/SloveniaReportSlovenian.pdf> (5. maj 2016)

27. ---. 2011b. *Internet v vsakdanjem življenju slovenskih otrok in mladostnikov. Prvo poročilo raziskave Mladi na netu. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za metodologijo in informatiko.* Dostopno prek: http://uploadi.safe.si/editor/1297947005MLADINANETU_porocilo.pdf (6. maj 2016)
28. Marcum, Catherine, D., Melissa L. Ricketts, in George E. Higgins. 2010. Assessing Sex Experiences of Online Victimization: An Examination of Adolescent Online Behaviors Using Routine Activity Theory. *Criminal Justice Review* 35 (4): 412–437.
29. Mayfield, Antony. 2008. *What is Social Media?* Dostopno prek: http://www.icrossing.co.uk/fileadmin/uploads/eBooks/What_is_Social_Media_iCrossing_ebook.pdf (2. marec 2016).
30. Mitchell, Kimberly, J., Janis Wolak in David Finkelhor. 2006. Trends in youth reports of sexual solicitations, harassment and unwanted exposure to pornography on the Internet. *Journal of Adolescent Health* (40): 116–126.
31. Mura, Giulia, Cigdem Topcu, Ozgur Erdur-Bakerb, Davide Diamantini. 2011. An international study of cyber bullying perception and diffusion among adolescents. Università degli Studi di Milano-Bicocca-Plaza dell Ateneo Nuavo, 1-20126, Milano, Italy, Middle East Technical University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, 06531, Ankara, Turkey. *Procedia. Social and Behavioral Sciences* (15): 3805–3809.
32. Ersilia Menesini, Annalaura Nocentini, Benedetta Emanuela Palladino, Ann Frisé, Sofia Berne, Rosario Ortega-Ruiz, Juan Calmaestra, Herbert Scheithauer, Anja Schultze-Krumbholz, Piret Luik, Karin Naruskov, Catherine Blaya, Julien Berthaud in Peter K. Smith. 2012. Cyberbullying Definition Among Adolescents: A Comparison Across Six European Countries. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking* (15): 455–463.

33. Merrell, Kenneth W., Barbara A. Gueldner, Scott W. Ross, Duane M. Isava. 2008. How effective are school bullying intervention programs? A meta-analysis of intervention research. *School Psychology Quarterly* 23 (1): 26–42.
34. Mishna, Faye, Michael Saini in Steven Solomon. 2009. Ongoingandonline: childrenand youth’s perceptions of cyberbullying. *Childrenand Youth Services Review* 31 (12): 1222–1228.
35. Mishna, Faye, Charlene Cook in drugi. 2010. Cyberbullying Behaviors Among Middle and High school students. *American Journal of Orthopsychiatry* (80): 362–374.
36. Mishna, Faye, Mona Khoury-Kassabri, Tahany Gadalla in Joanne Daciuk. 2012. Risk factors for involvement in cyber bullying: victims, bullies and bully-victims. *Children and Youth Services Review* (34): 63–70.
37. Oblak, Tanja. 2000. Mitske podobe o “življenju na mreži”. *Teorija in praksa* 37 (6) 2000: 1052–1068.
38. Palley, W. 2012. Gen Z: *Digital in their DNA*. Dostopno prek http://www.jwtintelligence.com/wpcontent/uploads/2012/04/F_INTERNAL_Gen_Z_0418122.pdf (2. avgust 2016).
39. Patchin Justin W. in Sameer Hinduja, S. 2006a. Bullies Move Beyond the Schoolyard: A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice* 4 (2): 148–169.
40. ---. 2010b. Changes in adolescent online social networking behaviors from 2006 to 2009. *Computers and Human Behaviour* (26): 1818–1821.
41. ---. 2010c. Cyberbullying and Self-Esteem. *Journal of School Health* 80 (12): 614–621.

42. Praprotnik, Tadej. 2003. Seksizem v računalniško posredovani komunikaciji. *Družboslovne razprave* XIX (44): 143–165.
43. Safe.si. 10 naj nasvetov o spletnih družabnih omrežjih. Dostopno prek: <http://safe.si/podrocja/druzabna-omrezja/10-naj-nasvetov-o-spletnih-dru%C5%BEabnih-omre%C5%BEjih> (8. avgust 2016).
44. Sabella, Russel A., Justin W. Patchin, Sameer Hinduja. 2013. Cyberbullying myths and realities. *Computers in human behavior* 29 (6): 2703–2711.
45. Schwarz, Ori. 2011. Who Moved my Conversation? Instant Messaging, Intertextuality and New Regimes of Intimacy and Truth. *Media Culture Society* 33 (1): 71–87.
46. Slane, Andrea. 2013. Sexting and the law in Canada. *Canadian Journal of Human Sexuality* 22 (3): 117–122.
47. Slonje, Robert, Peter K. Smith. 2008. Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology* (49): 147–154.
48. Statista. *Smartphone market share forecast*. 2014. Dostopno prek <https://www.statista.com/chart/3014/smartphone-market-share-forecast/> (2. Avgust 2016).
49. Stauffer, Sterling V., "High School Teachers' Perceptions of Cyber Bullying Prevention and Intervention Strategies" (2011). *All Theses and Dissertations*. Paper 2778

50. Tokunaga, Robert S. 2010. Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior* 26 (3): 277–287.
51. Turner, Anthony. 2015. Generation Z: Technology and Social interest. *The Journal of Individual Psychology* 71 (2): 103–113.
52. Vandebosch, Heidi in Katrien Van Cleemput. 2009. Cyberbullying among yougsters: *Profiles of bullies and victims*. *New Media & Society* 11 (8): 1349–1371.
53. ---. 2010. *Cyberbullying among yougsters: profiles of bullies and victims*. Dostopno prek: <http://nms.sagepub.com/content/11/8/1349> (4. marec 2016)
54. Vehovar, Vasja. 2007. *Mobilne refleksije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
55. Vehovar, Vasja, Tina Činkole, Andraž Petrovčič in Saša Mašič. 2010. Spletne skupnosti 2010. Raba interneta v Sloveniji. Center za metodologijo in informatiko. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: http://www.ris.org/uploadi/editor/1284569149RIS_pletne_skupnosti_september_2010_AP.pdf (29. februar 2016).
56. Vehovar, Vasja., Jerman Kuželički, Lea Lebar, L. 2011. *Socialna omrežja 2011 (#94)*. Dostopno prek: http://www.ris.org/uploadi/editor/1307495011poroilo_spletneskupnosti.pdf (7. julij 2016)
57. Walrave, Michael in Wannes Heirman. 2012. Adolescents, online marketing and privacy: predicting adolescents' willingness to disclose personal information for marketing purposes. *Children & Society* (27): 434–447.
58. Weller, Katrin. 2016. Online Information Review. Trying to understand social media users and usage: *The forgotten features of social media platforms* 40 (2): 256–264.

59. Whittaker, Steve, Ellen Isaacs in Vicki O'Day. 1997. Widening the net: the theory and practice of physical and electronic communities. *Proceedings of the ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work* 16–20.
60. *World Health Organization*. Dostopno prek: <http://www.who.int> (24. februar 2016).
61. Williams, Kirk R. in Nancy N. Guerra. 2007. Prevalence and Predictors of Internet Bullying. *Journal of Adolescent Health* (41): 14–21.
62. Ybarra, Michele L., Dorothy L. Espelage in Kimberly J. Mitchell. 2007a. The Co-occurrence of Internet Harassment and Unwanted Sexual Solicitation Victimization and Perpetration: Associations with Psychosocial Indicators. *Journal of Adolescent Health* (41): 31–41.
63. Ybarra, Michele L., Kimberly J. Mitchell, David Finkelhor in Janis Wolak. 2007b. Internet Prevention messages. Targeting the right online Behaviors. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine* (161): 135–145.
64. Ybarra, Michele L., Kimberly J. Mitchell. 2004. Young engaging in online harassment: associations with caregiver – child relationship, Internet use, and persona characteristic. *Journal of Adolescence* (27): 319–336.
65. Završnik, Aleš. 2013. Spletno in mobilno nadlegovanje: pojem, oblike, posledice in soočanje s kazenskim pravom. *Zbornik Znanstvenih razprav*. 219–252.
66. Žakelj, Tjaša. 2013. Nasilje med mladimi v kibernetnem prostoru: neraziskanost pojava v Sloveniji. *Družboslovne razprave* (74): 107–123.